

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

<i>Επιβλέπων Καθηγητής:</i>	Γρηγόριος Σιουρούνης
<i>Σπουδαστής:</i>	Παναγιώτης Χοντζέας
<i>Ακαδημαϊκό Έτος:</i>	2020-2021
<i>Α.Μ.:</i>	01520819M031

Μετανάστευση και Παγκόσμια Συστημικά Σοκ

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	2
Μετανάστευση	2
Ιστορική αναδρομή μετανάστευσης.....	2
Η μετανάστευση ύπο το πρίσμα των μαθηματικών:η διαχρονική εξέλιξη μέσα από αριθμούς.....	5
Παγκόσμια Συστημικά Σοκ	7
Ο ορισμός του συστημικού σοκ.....	7
Η διάδοση των συστημικών σοκ από οικονομία σε οικονομία.....	8
Τα αποτελέσματα της μετανάστευσης και των μεταναστευτικών σοκ στις οικονομίες «παραλήπτες».....	9
Τα αποτελέσματα της μετανάστευσης και των μεταναστευτικών σοκ στις οικονομίες των χωρών προέλευσης.....	23
Ο ρόλος των πολιτικών στην μετανάστευση.....	27
Τα χαρακτηριστικά των πολιτικών μετανάστευσης και τα αποτελέσματά τους.....	27
Προτάσεις μεταναστευτικών πολιτικών.....	30
Συμπεράσματα.....	30
Βιβλιογραφία.....	31

Περίληψη

Στη παρακάτω εργασία θα μελετηθεί το φαινόμενο της μετανάστευσης και των παγκόσμιων συστημικών σοκ. Μέσα από μια ιστορική αναδρομή θα γνωρίσουμε την πορεία της μετανάστευσης και τις επιδράσεις που είχε ανά τα χρόνια ενώ θα δούμε και τις τάσεις της μετανάστευσης μέσα στο μέλλον. Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να αποτιμήσουμε πως η μετανάστευση προκαλεί σοκ στις οικονομίες των χωρών παγκοσμίως. Χωρίζοντας τις χώρες σε χώρες «παραλήπτες» και χώρες προέλευσης θα δούμε τις επιδράσεις και θα δούμε τη γενική επίδραση που υπάρχει σε αυτές τις δύο ομάδες χωρών. Τέλος θα δούμε τον ρόλο που παίζουν οι μεταναστευτικές πολιτικές στην ομαλοποίηση και ευκαριοποίηση των σοκ που προκαλούνται από τη μετανάστευση και θα γίνουν γενικές προτάσεις τέτοιων πολιτικών.

Μετανάστευση

Ιστορική αναδρομή μετανάστευσης

Για να κατανοήσουμε καλύτερα την διαχρονικότητα και τη σημαντικότητα της μεταβλητής της μετανάστευσης τις τελευταίες δεκαετίες θα ήταν χρήσιμο να κάνουμε μια ιστορική αναδρομή στα σημαντικά γεγονότα που είχαν ως αντίκτυπο μεγάλες ροές μετανάστευσης και στιγμάτισαν τον κόσμο και τις κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις που είχανε. Αυτά τα γεγονότα μπορούμε να τα χωρίσουμε σε τρεις πολυετείς περιόδους: από τη δεκαετία του 50 ως έως το 1974 με τα σχέδια-μέτρα φιλοξενούμενων εργατών και την παρακμή και την κατάλυση της αποικιοκρατίας, από το 1974 έως τα τέλη της δεκαετίας του 80 με την πετρελαϊκή κρίση και τον έλεγχο της μετανάστευσης και τέλος από την αρχή της δεκαετίας του 90 έως το 2012 με τις σημερινές τάσεις μετανάστευσης και τον πολυτάραχο κόσμο της Μέσης Ανατολής.

Δεκαετία του 1950 έως 1974: Σχέδια Φιλοξενούμενων Εργατών και κατάλυση της αποικιοκρατίας

Στην περιοχή της Ευρώπης και κυρίως στη βορειοδυτική, οι ολοένα αυξανόμενες ευκαιρίες και δομές μόρφωσης αλλά και η αλλαγή των κοινωνιών κατά τέτοιο τρόπο που επέτρεπαν την κοινωνική κινητικότητα, πολλοί εργάτες πλέον ανέβηκαν σε διοικητικές θέσεις. Οι εργάτες που είχαν απομείνει ήταν λίγοι για να καλύψουν τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας αλλά και απρόθυμοι να κάνουν δύσκολες και ανθυγιεινές δουλειές. Οι κυβερνήσεις λοιπόν άρχισαν να προσλαμβάνουν εργάτες από γειτονικές αρχικά χώρες, με προκαθορισμένη διάρκεια είτε χρονική είτε αφού συμπληρωθεί ένας συγκεκριμένος στόχος παραγωγής, οι οποίες μόλις ολοκληρωθούν οι εργάτες πρέπει να γυρίσουν στις χώρες προέλευσης τους. Η μετανάστευση από που και προς ποιές χώρες γινόταν είχε ως κοινό παρονομαστή την μεγάλη διαφορά ανάπτυξης μεταξύ τους, δηλαδή χώρες σε ένα πρώιμο στάδιο βιομηχανοποίησης και κυρίως αγροτικής παραγωγής και πλήρως βιομηχανοποιημένες χώρες. Έτσι δεν προκαλεί έκπληξη οι χώρες «τροφοδότες» μεταναστών και εργατικών χεριών να είναι οι χώρες της Νοτίου Ευρώπης όπως η Ελλάδα, η Ιταλία, η Ισπανία και η Πορτογαλία αλλά και οι χώρες του Μαγκρεμπ όπως το Μαρόκο, η Αλγερία, η Τυνησία. Σε αυτές τις χώρες προστεθούν οι χώρες των Βαλκανίων και η Τουρκία. Οι χώρες προορισμοί ήταν το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ολλανδία, η Σουηδία και λοιπές χώρες της βορειοδυτικής Ευρώπης. Άξιο αναφοράς είναι πως η πλειονηφία των εργατών που μετανάστευσαν από τις χώρες που αναφέρθηκαν ήταν από τις φτωχότερες αγροτικές περιοχές με λίγες θέσεις εργασίας των εκάστοτε χωρών. Η περιοδική αυτή μετανάστευση εκείνη τη δεδομένη στιγμή ευνόησε και τις χώρες που δέχθηκαν τους μετανάστες αλλά και τις χώρες προέλευσης τους. Αφενός οι δεχόμενες χώρες μπόρεσαν να καλύψουν τις κενές θέσεις εργασίας τους για την χρονική περίοδο που χρειαζόντουσαν παρέχοντας ελάχιστα προνόμια και με χαμηλούς μισθούς για τα δεδομένα τους. Αφετέρου οι χώρες προέλευσης τους οφελήθηκαν διότι μαστίζονταν από ανεργία και χαμηλά εισοδήματα τα οποία δεν μπορούσαν να αυξηθούν λόγω χαμηλής παραγωγικότητας. Ευεργετικά για τις οικονομίες αυτών των χωρών ήταν και τα εμβάσματα τα οποία στέλνανε οι μετανάστες πίσω στους συγγενείς τους, που έδιναν μεγάλη τόνωση στην εγχώρια αγορά μέσω της ζήτησης.

Επιπρόσθετα των συγκεκριμένων συγκυριών, η κατάρρευση των αποικιών είχε ως αποτέλεσμα την μεγάλη εισροή είτε Ευρωπαίων πολιτών που διέμεναν εκεί είτε ιθαγενών που είχαν όμως την υπηκοότητα και μετανάστευσαν είτε για οικονομικούς λόγους είτε για να αποφύγουν τις συγκρούσεις των αγώνων ανεξαρτησίας. Οι πιο μεγάλες αποικιοκρατικές δυνάμεις της εποχής που δέχθηκαν τους περισσότερους

μετανάστες ήταν το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ολλανδία, η Γαλλία, η Ισπανία και η Πορτογαλία.¹

Στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής η πολιτική ήταν εφάμιλλη των ανεπτυγμένων χωρών της Ευρώπης. Με συνεργασία των κυβερνήσεων των ΗΠΑ και του Μεξικού, δημιουργήθηκε το “Bracero Program” το οποίο προέβλεπε την έκδοση εξαμηνιαίας βίζας σε Μεξικανούς άντρες για να δουλέψουν σε αγροτικές δουλειές στις νοτιοδυτικές πολιτείες. Οι βίζες μπορούσαν να ανανεωθούν από τους εργοδότες τους για μεγαλύτερη περίοδο. Το πρόγραμμα αυτό είχε μεγάλη επιτυχία καθώς 4,6 εκατομμύρια Μεξικανοί από το 1942 έως το 1964 όσπου το πρόγραμμα παρήκμασε και τελείωσε. Ικανοποίησε και τις ΗΠΑ που κάλυψε σημαντικές θέσεις εργασίας για την αγροτική της ανάπτυξη με φθηνά εργατικά χέρια αλλά και το Μεξικό καθώς οι εργάτες κάνανε αναγκαίες αποταμιεύσεις που μετέπειτα φέρνανε στη χώρα.

Θα μπορούσε να ειπωθεί πως η μετανάστευση είναι μια μεταβλητή που μπορεί να βοηθήσει μια οικονομία να ευημερήσει και να σταθεροποιηθεί σε υψηλά επίπεδα ανάπτυξης αλλά κατά τον ίδιο τρόπο μπορεί και να αποσταθεροποιήσει μια οικονομία είτε ως βασικός παράγοντας είτε ως επιπρόσθετος άλλων παραγόντων όπως θα φανεί παρακάτω. Έτσι γίνεται σαφές πόσο ρόλο παίζει στα παγκόσμια συστημικά σοκ.²

1973 έως και τα τέλη της δεκαετίας του 80': Πετρελαϊκή κρίση και έλεγχος-περιορισμός της μετανάστευσης

Η Πετρελαϊκή κρίση προέκυψε από την απόφαση της ΟΑΠΕC να κάνει εμπάργκο στο πετρέλαιο σε μια σειρά χωρών-μεγάλων οικονομιών-με αποτέλεσμα μετά το τέλος του εμπάργκο η τιμή του πετρελαίου να τριπλασιαστεί και να έχει αλυσισδωτές αντιδράσεις στην παγκόσμια οικονομία ρίχνοντας την σε ύφεση λόγω της μεγάλης εξάρτησης του τομέα παραγωγής από τη συγκεκριμένη πηγή ενέργειας και επηρέασε τις μεταναστευτικές ροές που με την σειρά τους επηρέασαν την παγκόσμια οικονομία. Η κρίση επέφερε μαζί με την μειωμένη οικονομική ανάπτυξη και μειωμένες διαθέσιμες θέσεις εργασίας. Σε συνδυασμό με την εκλογή νεοφιλελεύθερων κυβερνήσεων αλλά και ενός ακροδεξιού αισθήματος σε μεγάλος μέρος της κοινωνίας, υπήρξαν χώρες όπως η Σουηδία, η Ελβετία, η Ισπανία τα Μπένελουξ, η Γερμανία, η Γαλλία και τελευταίο αλλά εξίσου σημαντικό το Ηνωμένο Βασίλειο υπό την διακυβέρνηση Θάτσερ, που εφάρμοσαν πολιτικές ελέγχου και περιορισμού της μετανάστευσης αλλά και οικονομικά κίνητρα (π.χ. Ισπανία) σε εγκατεστημένους μετανάστες για να γυρίσουν πίσω στις χώρες προέλευσης τους.³ Οι πολιτικές αυτές είχαν ως σκοπό την απελευθέρωση θέσεων εργασίας για τους γηγενείς πολίτες με σκοπό να καταλαγιάσει και ο κοινωνικός αναβρασμός. Τα μέτρα αυτά δεν φάνηκαν ιδιαίτερα αποτελεσματικά διότι η μετανάστευση από κυκλική, δηλαδή προσωρινή μεταξύ της χώρας προέλευσης και της νέας χώρας, μετασχηματίστηκε σε αλυσισδωτή, δηλαδή μόνιμη μετανάστευση η οποία πολλές φορές οδηγεί και στην περαιτέρω μετανάστευση από μια δεδομένη χώρα προέλευσης. Τα κίνητρα επαναπατρισμού δεν έπεισαν τους εγκατεστημένους, λόγω και

¹ Van Mol C., de Valk H. (2016) “Migration and Immigrants in Europe: A Historical and Demographic Perspective” . In: Garcés-Mascreñas B., Penninx R. (eds) *Integration Processes and Policies in Europe*. IMISCOE Research Series. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-21674-4_3

² Zhao, X. “Immigration to the United States after 1945”. *Oxford Research Encyclopedia of American History*. Retrieved 9 Jul. 2021, from <https://oxfordre.com/americanhistory/view/10.1093/acrefore/9780199329175.001.0001/acrefore-9780199329175-e-72>.

³ S.Castles, S.Vezzoli (June 2009) “The global economic crisis and migration: temporary interruption or structural change?”.

του φοβού να μην μπορούν να επιστρέψουν αλλά λόγω και των ισχυρών δεσμών που είχαν αναπτυχθεί με την χώρα εγκατάστασης τους.Επίσης η άνοδος των αιτούντων άσυλο κατά την αρχή της δεκαετίας του 80' αύξησε τον αριθμό των μεταναστών κυρίως από μη Ευρωπαϊκές χώρες λόγω και των γεοπολιτικών γεγονότων της εποχής.Η αποτυχία αυτών των πολιτικών οδήγησε στην αποσταθεροποίηση αυτών των χωρών και στη κοινωνική αναταραχή και περαιτέρω επάνοδο εθνικιστικών κινημάτων.Η έλλειψη ελέγχου και νομοθεσίας καθώς και η μεγάλη οικονομική τους ανάπτυξη σε συνδυασμό με χαμηλό αριθμό γεννήσεων στα μέσα του 80' στις μεσογειακές χώρες,οδήγησε σε έλλειψη εργατών αλλά και αύξηση της μετανάστευσης προς αυτές από μη Ευρωπαϊκές χώρες.Οι θέσεις εργασίας ήταν συχνά χειρονακτικές και μεγάλης έντασης εργασίας και συνήθως χαμηλά αμοιβόμενες,που όμως η λήψη τους από τους μετανάστες βοήθησαν ακόμη παραπάνω την οικονομική ανάπτυξη αυτών των χωρών.Τέλος,αξίζει να σημειωθεί πως το άνοιγμα λίγων θέσεων εργασίας «μεταναστών» (εντατικής εργασίας και χαμηλής αμοιβής) που επετεύχθη από αυτές τις πολιτικές,δεν συνοδεύτηκε από ζήτηση αυτών των θέσεων από τους ντόπιους ακόμη και σε μια περίοδο ύφεσης,καθιστώντας αυτές τις πολιτικές ακόμη πιο ανώφελες¹

Δεκαετία του 90 έως 2012:Τελευταίες τάσεις στη μετανάστευση

Τη δεκαετία του 90 τα κοινωνικοπολιτικά γεγονότα αλλά και οι πολιτικές αποφάσεις όπως το άνοιγμα των συνόρων στην Ανατολική Ευρώπη οδήγησαν μεγάλες μεταναστευτικές ροές ανά τον κόσμο και κυρίως από αιτούντες άσυλο λόγω των πολυάριθμων βίαιων συγκρούσεων.Επίσης η κατάργηση της συνθήκης του Μάαστριχτ παρακίνησε την μετακίνηση εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.Η μετανάστευση από αιτούντες άσυλο και γενικά φτωχές χώρες δεν γνώρισε ουσιαστική μείωση στον 21ο αιώνα ακόμη και μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης του 2008.Όσον αφορά την μετανάστευση εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης,πολλές χώρες χρησιμοποίησαν πολιτικές ώστε να καταστήσουν τις χώρες τους ελκυστικές σε ειδικευμένους εργάτες για να αυξήσουν την παραγωγικότητα τους,με αποτέλεσμα να ενθαρρύνει την μετανάστευση αυτή.Τέλος όμως στις μεταναστευτικές ροές εντός της Ευρώπης συνέβαλε αρκετά και η οικονομική κρίση του 2008 καθώς οι πιο έντονα πληγείσες χώρες όπως η Ελλάδα,η Ισπανία,η Πορτογαλία,η Ιταλία και η Ιρλανδία έγιναν πάλι χώρες που με μεγάλους αριθμούς μετανάστευσης προς άλλες χώρες.¹

Η μετανάστευση ύπο το πρίσμα των μαθηματικών:η διαχρονική εξέλιξη μέσα από αριθμούς

Μετά την ιστορική αναδρομή που έγινε παραπάνω στην μετανάστευση και την ανάλυση της,σωστή θα ήταν και η ανάλυση να γίνει μέσα από ένα μαθηματικό μοντέλο.Αυτό θα βοηθήσει να δούμε καθαρότερα ποιοί παράγοντες την καθορίζουν είτε λιγότερο είτε περισσότερο.Αυτό μπορεί να γίνει «τρέχοντας» το μοντέλο σε παρελθοντικές καταστάσεις αλλά και σε αυτά που βιώνουμε αυτήν την στιγμή.Αν τα αποτελέσματα που θα βγουν είναι πολύ κοντά με την πραγματικότητα που έχει συμβεί,δίνει και στο μοντέλο αυτό τη δυνατότητα πρόβλεψης των μελλοντικών ροών μετανάστευσης που θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο.Μια τέτοια έρευνα έχει γίνει πρόσφατα με το όνομα «Global Migration in twentieth and twenty-first centuries:the unstoppable force of demography» η οποία θα αναλυθεί παρακάτω.

Η έρευνα αυτή χτίζεται πάνω σε ένα απλό μοντέλο της παγκόσμιας οικονομίας και παραμετροποιείται σύμφωνα με την χρόνια του 2010 ως προς τις

κοινωνικές, δημογραφικές και οικονομικές παραμέτρους. Οι πιο γνωστές παράμετροι που ευθύνονται για την μετανάστευση είναι οι διαφορετικοί ρυθμοί αύξησης του πληθυσμού μεταξύ αναπτυσσόμενων και ανεπτυγμένων χωρών, οι οικονομικές ανισότητες, το μορφωτικό επίπεδο, η παγκοσμιοποίηση και περίοδοι κρίσεις οποιουδήποτε είδους σε κάποιες περιοχές. Μέσα από αυτό το πρίσμα ερευνάται πως οι οικονομικές ανισότητες, η διαφορά και οι αλλαγές στο μορφωτικό επίπεδο και η αύξηση του πληθυσμού είχε, έχει και θα έχει αντίκτυπο στις μεταναστευτικές ροές κυρίως από τις αναπτυσσόμενες προς τις ανεπτυγμένες χώρες. Πιο συγκεκριμένα σαν κύριοι παράμετροι υπάρχουν η «τεχνολογία μετανάστευσης» που περιγράφει υπό ποιές συνθήκες η μετανάστευση για υψηλά ειδικευόμενους εργάτες είναι επωφελής, και η «τεχνολογία παραγωγής» που περιγράφει το τεχνολογία παραγωγής των χωρών υπό την προϋπόθεση ότι οι χώρες έχουν πολλές ανταγωνιστικές επιχειρήσεις που παράγουν ομογενή προϊόντα. Εφόσον η συνολική παραγωγή επηρεάζεται από την τεχνολογία παραγωγής και ξέρουμε πως το εισόδημα επηρεάζεται από την συνολική παραγωγή, τότε μπορούμε να βρούμε μέσω αυτής και τις οικονομικές ανισότητες που προκύπτουν.

Στη συνέχεια γίνεται η διαδικασία του backcasting και του nowcasting όπου βλέπουμε την ικανότητα του μοντέλου να «προβλέψει» γεγονότα που συμβαίνουν ή ήδη έχουν συμβεί. Για τη διαδικασία του backcasting εισάγονται στο μοντέλο αριθμοί που προσομοιώνουν τους μετανάστες τη σε διάφορες παρελθοντικές φάσεις σύμφωνα με το μορφωτικό επίπεδο. Αντίστοιχα και για το nowcasting γίνεται η ίδια διαδικασία αλλά για πολύ πιο εγγύς χρονολογικά προσομοιώσεις. Μετά από αυτό ακολουθεί η σύγκριση με τα εμπειρικά δεδομένα, η οποία δείχνει πως το μοντέλο είναι πολύ κοντά με αυτά. Αυτό σημαίνει πως το μοντέλο είναι ικανό και να έχει προβλεπτική ισχύ.

Μέσα από τα ευρήματα του μοντέλου αλλά και τα εμπειρικά δεδομένα, βλέπουμε πως τις τελευταίες δεκαετίες το ποσοστό των μεταναστών ανά χώρα παγκοσμίως μεταβάλλεται κοντά στο 3%, με τον αριθμό αυτόν όμως να έχει αλλάξει πολύ τα τελευταία χρόνια στις ανεπτυγμένες χώρες έχοντας φτάσει στο 12% από 4,5% που ήταν παλαιότερα. Μάλιστα λόγω πολλών παραγόντων η μετανάστευση από τις αναπτυσσόμενες προς τις ανεπτυγμένες χώρες έχει αυξηθεί. Ο σημαντικότερος παράγοντας όμως αναδεικνύεται η διαφορά μεταξύ αναπτυσσόμενων και ανεπτυγμένων χωρών στην αύξηση του πληθυσμού. Πιο συγκεκριμένα οι ρυθμοί στις αναπτυσσόμενες είναι σαφώς μεγαλύτεροι από τις ανεπτυγμένες κατά τελευταία χρόνια. Έχοντας παρατηρήσει πως και στα παλαιότερα χρόνια πως η μετανάστευση ακολουθεί τον ρυθμό αύξησης του πληθυσμού, μπορούμε να συμπεράνουμε πως οι αυξανόμενοι ρυθμοί διεθνής μετανάστευσης συμβαίνουν για τον παραπάνω λόγο. Παρόλα αυτά δεν πρέπει να παραβλέπονται ως παράγοντες το μορφωτικό επίπεδο και το εισόδημα αλλά το αντίκτυπο που έχουν όταν αυξάνονται στις ανεπτυγμένες χώρες και κατ'επέκταση στη μετανάστευση είναι πολύ μικρό ώστε να μπορέσουν να μειώσουν την μετανάστευση.

Για το forecasting χρησιμοποιούνται 2 διαφορετικά σενάρια που περιγράφονται ως “Shared Socioeconomic Pathways” (SSP):

- SSP2: Στο σενάριο αυτό οι ήδη υπάρχουσες τάσεις των τελευταίων δεκαετιών συνεχίζουν και γίνεται πρόοδος να επιτευχθούν αναπτυξιακοί στόχοι, η ανάπτυξη μεταξύ των ανεπτυγμένων χωρών είναι άνιση και υποθέτεται ότι η αύξηση του μορφωτικών υποδομών θα είναι παρόμοια με αυτήν των ανεπτυγμένων χωρών.

- SSP3: Στο σενάριο αυτό οι χώρες χωρίζονται ως περιοχές με ακραία φτώχεια, περιοχές με μέτριο πλούτο και περιοχές οι οποίες που αγωνίζονται να κρατήσουν τα βασικά στοιχεία διαβίωσης ενώ το μορφωτικό επίπεδο και οι υποδομές θα έχουν παραμείνει οι ίδιες. Σε σχέση με το SSP2 προβλέπει μεγαλύτερη αύξηση του πληθυσμού με

χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο και μεγαλύτερα ποσοστά γονιμότητας αλλά και θνησιμότητας.

Παρόλο που πολλά απρόβλεπτα γεγονότα μπορούν να επηρεάσουν την μετανάστευση στο μέλλον, η έρευνα εστιάζει στους παραδοσιακούς παράγοντες που επηρεάζουν εφόσον όλα τα άλλα παραμένουν σταθερά. Μετά τη διεξαγωγή του forecasting παρατηρείται πως και στα 2 σενάρια οι μελλοντικές τάσεις για μετανάστευση οδηγούνται από κοινωνικούς και δημογραφικούς παράγοντες όπως οι αλλαγές στο μέγεθος του πληθυσμού αλλά και το μορφωτικό επίπεδο. Στην περίπτωση του σεναρίου SSP2 η άνοδος του μορφωτικού επιπέδου αυξάνει την ροπή για μετανάστευση αλλά τα φαινόμενα της ροπής αυτής αντισταθμίζονται από την μείωση του ρυθμού αύξησης του πληθυσμού. Σαν τελικό αποτέλεσμα όμως προβλέπεται μια πολύ μεγάλη αύξηση της μετανάστευσης προς τις χώρες του OECD. Το ίδιο θα συμβεί και στη περίπτωση του σεναρίου SSP3 που οι ρυθμοί αύξησης του πληθυσμού δεν θα επηρεαστούν. Η μόνη διαφορά μεταξύ των 2 σεναρίων είναι το μορφωτικό επίπεδο και ο βαθμός κατάρτισης των μεταναστών. Η άνοδος στο ποσοστό του πληθυσμού που είναι μετανάστες στις χώρες του OECD αναμένεται να ανεβεί από 12% σε 25% έως 28% δημιουργώντας τις λεγόμενες μεταναστευτικές πιέσεις. Για να αντιμετωπιστεί η κατάσταση αυτή θα πρέπει να παρθούν μέτρα, χωρίς να υπάρχει η δυνατότητα των κλειστών συνόρων και με την δυσκολία να επιτευχθούν αναπτυξιακοί στόχοι οι οποίοι δεν έχουν επιτευχθεί ποτέ, στη συνέχεια της εργασίας αυτής θα γίνουν κάποιες προτάσεις προς αυτόν τον σκοπό.⁴

Παγκόσμια Συστημικά Σοκ

Ο ορισμός του συστημικού σοκ

Σαν συστημικό σοκ λογίζεται ένα σοκ σε οποιοδήποτε σύστημα που μπορεί να το βγάλει από την κατάσταση ισορροπίας του.⁵ Ένα οικονομικό συστημικό σοκ μπορεί να προκύψει από μια απότομη και απρόβλεπτη αλλαγή ενός εξωγενή παράγοντα που δεν ερμηνεύονται από το οικονομικό μοντέλο και έχει επιρροή πάνω στις ενδογενείς οικονομικές μεταβλητές. Στην απόκριση των οικονομικών μεταβλητών βοηθάει η “impulse response function” ώστε να δούμε τις πιθανά αντίκτυπα σε μεταβλητές όπως η εργασία, η παραγωγή κ.ο.κ.⁶ Σαν οικονομικά συστημικά σοκ μπορούν να λογιστούν: α) τα τεχνολογικά σοκ που επηρεάζουν την τεχνολογία παραγωγής και κατ'επέκταση την παραγωγικότητα

⁴ Dao, T.H., Docquier, F., Maurel, M. *et al.* “Global migration in the twentieth and twenty-first centuries: the unstoppable force of demography”. *Rev World Econ* **157**, 417–449 (2021). <https://doi.org/10.1007/s10290-020-00402-1>

⁵ Mitic, Peter (November 18, 2019). “Systemic shock propagation in a complex system”. *Soft Computing*. **24**.

⁶ Lütkepohl, Helmut (2008). “Impulse response function”. *The New Palgrave Dictionary of Economics* (2nd ed.). Palgrave Macmillan.

β)τα σοκ στην προσφορά που μπορεί να συμβούν λόγω κάποιας καταστροφής ή κάποιου εμπάργκο σε έναν τομέα παραγωγής με αποτέλεσμα την άύξηση της τιμής σε κάποιας συγκεκριμένο αγαθό.Παράδειγμα η Πετρελαϊκή Κρίση του 1973.

γ)τα πληθωριστικά σοκ με τις τιμές των εμπορευμάτων να αυξάνεται απότομα πριν προλάβουν να προσαρμοστούν οι μισθοί και έτσι υπάρχει μείωση της αγοραστικής δύναμης για πολλούς καταναλωτές.

δ)τα σοκ ζήτησης που συμβαίνουν λόγω μια απότομης αλλαγής του τρόπου της ιδιωτικές δαπάνης είτε σε όρους κατανάλωσης από τους καταναλωτές είτε στις ιδιωτικές επενδύσεις των εταιρειών.

ε)τα νομισματικά σοκ που συμβαίνουν λόγω της απότομης άνευ προειδοποίησης αλλαγή των επιτοκίων ή της προμήθειας χρήματος.

στ)τα σοκ δημοσιονομικής πολιτικής όταν μια κυβέρνηση αλλάζει ανέλπιστα τις δημόσιες δαπάνες της ή τον τρόπο φορολόγησης και το μέγεθος της φορολόγησης.

ζ)τα μεταναστευτικά σοκ τα οποία προκύπτουν από τις αυξημένες ροές μεταναστών (κυρίως προς ανεπτυγμένες χώρες) είτε λόγω των οικονομικών ανισοτήτων είτε γεωπολιτικών γεγονότων που συμβαίνουν στις χώρες προέλευσης (πολιτική αναταραχή,πόλεμος κ.ο.κ.).

Τα οικονομικά σοκ παρόλη την αρνητική σημασία που έχει αποτυπωθεί στο ευρύ κοινό για την λέξη «σοκ» δεν έχουν απαραίτητα αρνητική επίδραση στις μεταβλητές μια οικονομίας,αλλά μπορεί να έχει και θετική επίδραση όπως θα δούμε και παρακάτω.Στο μυαλό μας πρέπει να υπάρχει πως έτσι χαρακτηρίζεται η οποιαδήποτε απρόβλεπτη αλλαγή εξωγενων παραγόντων που επηρεάζουν τις ενδογενείς μεταβλητές ενός οικονομικού μοντέλου.

Η διάδοση των συστημικών σοκ από οικονομία σε οικονομία

Παρόλο που μας είναι πλέον γνωστό πως το φαινόμενο της μετανάστευσης είναι παγκόσμιο και υπάρχει σε οποιαδήποτε οικονομία,είτε αυτή η οικονομία είναι χώρα προορισμού είτε χώρα προέλευσης,είναι αρκετά ενδιαφέρον πως ένα συστημικό σοκ μπορεί να μεταφερθεί από χώρα σε χώρα.

Στο φαινόμενο της μετανάστευσης εξαιρετικό ρόλο παίζει και η τοπολογία οπότε θα ήταν να βρεθεί η επιρροή της στην μετάδοση των συστημικών σοκ μέσω των δικτύων μετάδοσης των σοκ και της παγκοσμιοποίησης που συντελείται ποικιλοτρόπως και σαφώς και μέσω της μετανάστευσης.

Μια έρευνα πάνω σε όσα προαναφέρθηκαν έρχεται να απαντήσει σε αυτά τα ερωτήματα.Σύμφωνα με τα ευρήματα της,κατά μέσο όρο οι χώρες είναι εκτεθειμένες σε σοκ από το 16% των οικονομιών.Το πιο αξιοσημείωτο εύρημα όμως είναι πάνω στις περιόδους κρίσεων,οι οποίες τα τελευταία χρόνια είναι όλο και πιο συχνές,όπου το

ποσοστό το οποίο οι χώρες είναι εκτεθειμένες ανεβαίνει σημαντικά με την τελευταία οικονομική κρίση να ανεβάζει το ποσοστό στο 40%. Γενικά ανακαλύπτεται μέσω της έρευνας πως το πόσο εκτεθειμένες είναι οι χώρες στην διάδοση των σοκ από άλλες οικονομίες, ακολουθείτε ένα μοτίβο το οποίο αυξομειώνεται λόγω του συγχρονισμού των επιχειρηματικών κύκλων τους οποίους μπορούμε να συνδέσουμε με την παγκοσμιοποίηση. Τέλος, δεν μπορεί να καθοριστεί η τυχαιότητα ή όχι της διάδοσης των σοκ μεταξύ των οικονομιών καθώς δεν βρέθηκε ισχυρή σύνδεση μεταξύ του πόσο ανοιχτή είναι μια οικονομία και πόσο παραπάνω είναι εκτεθειμένη σε ένα συστημικό σοκ ή την καθιστά ικανή να διαδώσει ένα σοκ.⁷

Τα αποτελέσματα της μετανάστευσης και των μεταναστευτικών σοκ στις οικονομίες «παραλήπτες»

Η μετανάστευση σαν ένας εξωγενής παράγοντας ο οποίος προκαλεί ένα συστημικό σοκ σε μια οικονομία μπορεί να έχει πολλαπλά αποτελέσματα στις μεταβλητές τις οικονομίας. Αξίζει να αναλυθούν διεξοδικά ώστε να καθορίσουμε κατά πόσο ένα μεταναστευτικό σοκ έχει θετικό ή αρνητικό αντίκτυπο σε μια οικονομία «παραλήπτη» των μεταναστευτικών ροών.

Η πρώτη μεταβλητή που έρχεται στο μυαλό πως επηρεάζεται από την μετανάστευση είναι η προσφορά εργασίας. Πολλές φορές οι μετανάστες θυματοποιούνται από την κοινωνία της χώρας διαμονής τους διότι υπάρχει η πεποίθηση πως ευθύνονται για την άυξηση της ανεργίας των ντόπιων πληθυσμών. Είναι αλήθεια πως η προσφορά εργασίας αυξάνεται λόγω των μεταναστών κυρίως σε συγκεκριμένους κλάδους εργασίας. Αυτό όμως που δεν αναφέρεται ή δεν γίνεται αντιληπτό είναι πως οι μετανάστες αυξάνουν και την ζήτηση για εργασία διότι ο ερχομός τους αυξάνει καταναλωτική ζήτηση για συγκεκριμένα αγαθά και υπηρεσίες. Το κατά πόσο θα επηρεαστεί η αγορά εργασίας και το ποσοστό ανεργίας αλλά και το μέγεθος των μισθών εξαρτάται κατά πόσο οι μετανάστες έχουν τις ικανότητες να αντικαταστήσουν ή να συμπληρώσουν τους υπάρχοντες εργάτες (Boijas 1995). Αν οι μετανάστες εργάτες έχουν ικανότητες να αντικαταστήσουν τους ντόπιους εργάτες, τότε λόγω του ανταγωνισμού οι μισθοί θα έχουν καθοδικό πορεία και ίσως υπάρχει ανεργία εφόσον οι ντόπιοι δεν είναι διατεθειμένοι να δεχτούν αυτούς τους μισθούς. Από την άλλη αν είναι οι ικανότητες τους είναι συμπληρωματικές, τότε θα αυξήσουν την παραγωγικότητα και αυτό θα οδηγήσει σε νέους υψηλότερους μισθούς, κυρίως στον ντόπιο πληθυσμό. Και οι δύο αυτές επιδράσεις συνήθως έχουν ισχύ βραχυπρόθεσμα.⁸ Τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα των ερευνών επι του θέματος δείχνουν πολύ διαφορετικά ευρήματα. Ένα συχνό επιχείρημα ενάντια της μετανάστευσης είναι πως δημιουργεί ανεργία και χαμηλώνει το επίπεδο των μισθών των ανειδίκευτων/χαμηλών δεξιοτήτων εργατών. Κάτι τέτοιο δεν μπορεί να στηριχθεί

⁷Sebestyén T, Illoskics Z (2020) Do economic shocks spread randomly?: A topological study of the global contagion network. PLOS ONE 15(9): e0238626. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0238626>

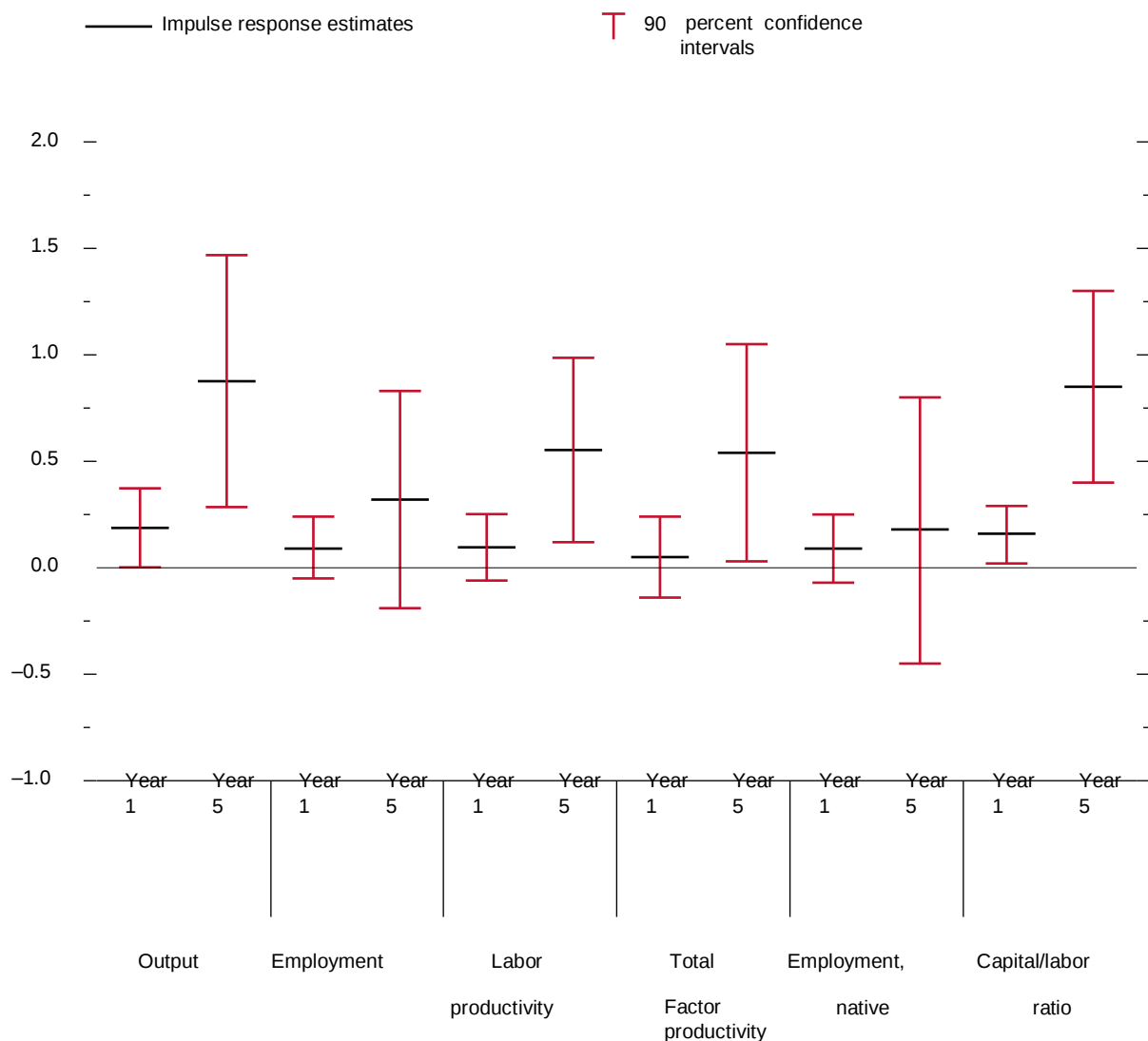
⁸ Ruhs, Vargas-Silva (February 18, 2020) "BRIEFING The Labour Market Effects of Immigration". *The Migration Observatory at the University of Oxford*.

εμπειρικά. Η μετανάστευση έχει πολύ εώς μηδενικό αντίκτυπο μακροπρόθεσμα στον μέσο μισθό των ντόπιων εργαζομένων. Πιο συγκεκριμένα για να αντικρούσουμε και το παραπάνω επιχείρημα, δεν υπάρχουν επαρκή αποδεικτικά στοιχεία ώστε να υποστηριχθεί το επιχείρημα πως οι μετανάστες μειώνουν το μέσο εισόδημα των εργατών χαμηλών δεξιοτήτων. Σε πολλές χώρες έχει παρατηρηθεί το φαινόμενο το ποσοστό των απόφοιτων εργαζόμενων να είναι μεγαλύτερο στους μετανάστες απ' ότι στον ντόπιο πληθυσμό, με συχνό αποτέλεσμα αυτό να έχει θετικό αποτέλεσμα στην παραγωγικότητα λόγω της αύξησης των εργατών υψηλών ικανοτήτων. Επίσης οι επιχειρήσεις σε πιο ελαστικές οικονομίες έχουν αποδειχθεί πως αξιοποιούν αποτελεσματικά τους μετανάστες εργαζόμενους και μεταφέρουν τους ντόπιους εργαζόμενους σε θέσεις εργασίας οι οποίες χρειάζονται καλύτερες επικοινωνιακές δεξιότητες. Σαν αρνητικά αντίκτυπα της μετανάστευσης μπορούμε να επισημάνουμε αρχικά την αρνητική επιρροή των νέων μεταναστών στους μισθούς των ήδη εγκατεστημένων μεταναστών. Αυτό συμβαίνει διότι οι νέοι μετανάστες έχοντας παρόμοιες ιδιότητες με τους ήδη εγκατεστημένους, μπορούν να τους αντικαταστήσουν και έτσι λόγω αυξημένου ανταγωνισμού στην αγορά εργασίας οι μισθοί πέφτουν.⁹¹⁰ Επίσης σε άκαμπτες αγορές εργασίας πολλές φορές τα θετικά εισοδηματικά αποτελέσματα είναι μικρά ή πολλές φορές έχουν αρνητική επίδραση στην αγορά εργασίας αυξάνοντας την ανεργία.⁹ Για να δώσουμε μεγαλύτερη έμφαση στα παραπάνω δεδομένα θα χρησιμοποιήσουμε και δεδομένα της “impulse response function” όπως προκύπτουν στον παρακάτω πίνακα για την μεταβλητή της εργασίας αλλά και άλλων μεταβλητών που θα μελετηθούν αργότερα.

Πίνακας 1

⁹ Peri, G. Do immigrant workers depress the wages of native workers?. *IZA World of Labor* 2014: 42
doi: 10.15185/izawol.42

¹⁰ The National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. "New Report Assesses the Economic and Fiscal Consequences of Immigration"

Πηγή:IMF staff estimates

Στον παραπάνω πίνακα βλέπουμε το αντίκτυπο που έχει η μετανάστευση κατά τον πρώτο και τον πέμπτο χρόνο ενός μεταναστευτικού σοκ. Πιο συγκεκριμένα εξετάζει την επίδραση της αύξησης των μεταναστευτικών ροών αναλογικά με την εργασία κατά 1% στις ανεπτυγμένες χώρες. Αρχικά παρατηρούμε πως τον πρώτο χρόνο η μεταβολή της εργασίας συνολικά αλλά και της εργασίας των ντόπιων είναι σχεδόν αμελητέα. Όμως στον πέμπτο χρόνο πως η συνολική εργασία έχει αυξηθεί σχεδόν κατά 0,5% και η εργασία των ντόπιων έχει αυξηθεί πάνω από 0,5%. Όπως αναφέρθηκε και πριν το θετικό αντίκτυπο ενός μεταναστευτικού σοκ στην εργασία στις ανεπτυγμένες οικονομίες οφείλεται στην μετακίνηση των ντόπιων εργατών σε εργασίες που απαιτούν μεγαλύτερη γλωσσική ικανότητα και την περαιτέρω εξειδίκευσή τους για να μπορέσουν να επιτύχουν σε θέσεις με μεγαλύτερη ζήτηση. Το συνολικό θετικό αντίκτυπο συναντάται διότι υπάρχει συμπληρωματικότητα μεταξύ των θέσεων εργασίας μεταναστών και ντόπιων με τέτοιον τρόπο που αυξάνεται η παραγωγικότητα εργασίας και κατ'επέκταση ανοίγουν νέες θέσεις εργασίας. Από τους παραπάνω λόγους πηγάζουν και τα εμπειρικά ευρήματα που επιβεβαιώνονται από την “impulse repulse

function” που βρίσκουν πολύ μικρή έως αμελητέα την επίδραση της μετανάστευσης στους μέσους μισθούς και την απασχόληση/εργασία των ντόπιων εργατών.¹¹

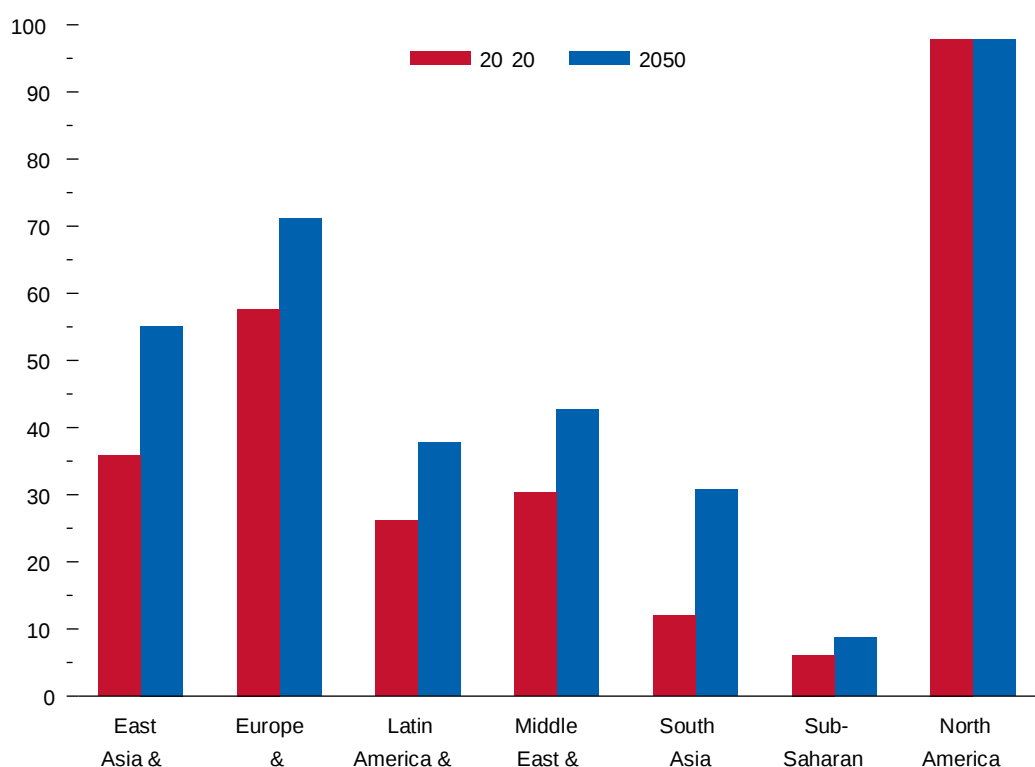
Στον Πίνακα 1 μπορούμε να παρατηρήσουμε και μια σειρά ακόμη μεταβλητές της οικονομίας που επηρεάζονται από τα μεταναστευτικά σοκ. Αρχικά παρατηρείται μια αύξηση της παραγωγής της τάξεως του 1% σχεδόν σε βάθος 5 χρόνων με την μεταβολή 1% στις μεταναστευτικές ροές. Η αύξηση αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας και σε μικρότερο βαθμό στην γενική αύξηση, αν και σχετικά μικρή, του επιπέδου εργασίας. Αύξηση σημειώνεται και στην συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών η οποία είναι της τάξεως του 0,5% και είναι πανομοιότυπη αλλά και συμβαίνει λόγω της αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας. Με τη σειρά του και το μετοχικό κεφάλαιο ακολουθεί την αύξηση της εργασίας αλλά και της συνολικής παραγωγικότητας των συντελεστών και κατ'έκταση τον λόγο κεφαλαίου προς εργασία.¹¹ Παρόλο που στη βιβλιογραφία υπάρχει διχασμός, ένα μεγάλο μέρος της θεωρεί πως μακροχρόνια ένας μεγαλύτερος λόγος κεφαλαίου προς εμπορίου δηλώνει μεγαλύτερη ένταση κεφαλαίου και κατά συνέπεια καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.

Γενικότερα στη μακροχρόνια περίοδο οι έρευνες έχουν δείξει πως τα αντίκτυπα της μετανάστευσης στις ανεπτυγμένες είναι μεγάλα και κατά κύριο λόγο θετικά, με μεγαλύτερη θετική επίδραση αυτήν στο κατά κεφαλήν εισόδημα. Όμως πολλές φορές ο διάλογος κατά της μετανάστευσης επικεντρώνεται στη βραχυχρόνια περίοδο και πως στο παρών και στο εγγύς μέλλον η μετανάστευση έχει αρνητικό αντίκτυπο. Αυτά όμως έρχονται σε αντίθεση με τα ευρήματα που φαίνονται και στον Πίνακα 1 που σαφώς δείχνει μια πολύ μικρή θετική μεταβολή σε όλες τις μεταβλητές μέσα στον πρώτο χρόνο αλλά και σχετικά μεγάλες θετικές μεταβολές κατά την πάροδο πέντε ετών που ίσως μπορεί να θεωρηθεί μεσοπρόθεσμή περίοδος. Γενικότερα, η άμεση θετική μεταβολή της παραγωγικότητας εργασίας υποδεικνύει σημαντικά οφέλη για την οικονομία από την μετανάστευση ακόμη και στον βραχυχρόνιο χρονικό ορίζοντα.¹¹

Ενδεικτικά των προβλέψεων που γίνονται για την μελλοντική μετανάστευση αλλά και τον θετικών επιδράσεων της παρατείνεται ο παρακάτω πίνακας.

¹¹“ The Macroeconomic Effects of Global Migration; World Economic Outlook: The Great Lockdown.” *International Monetary Fund*.

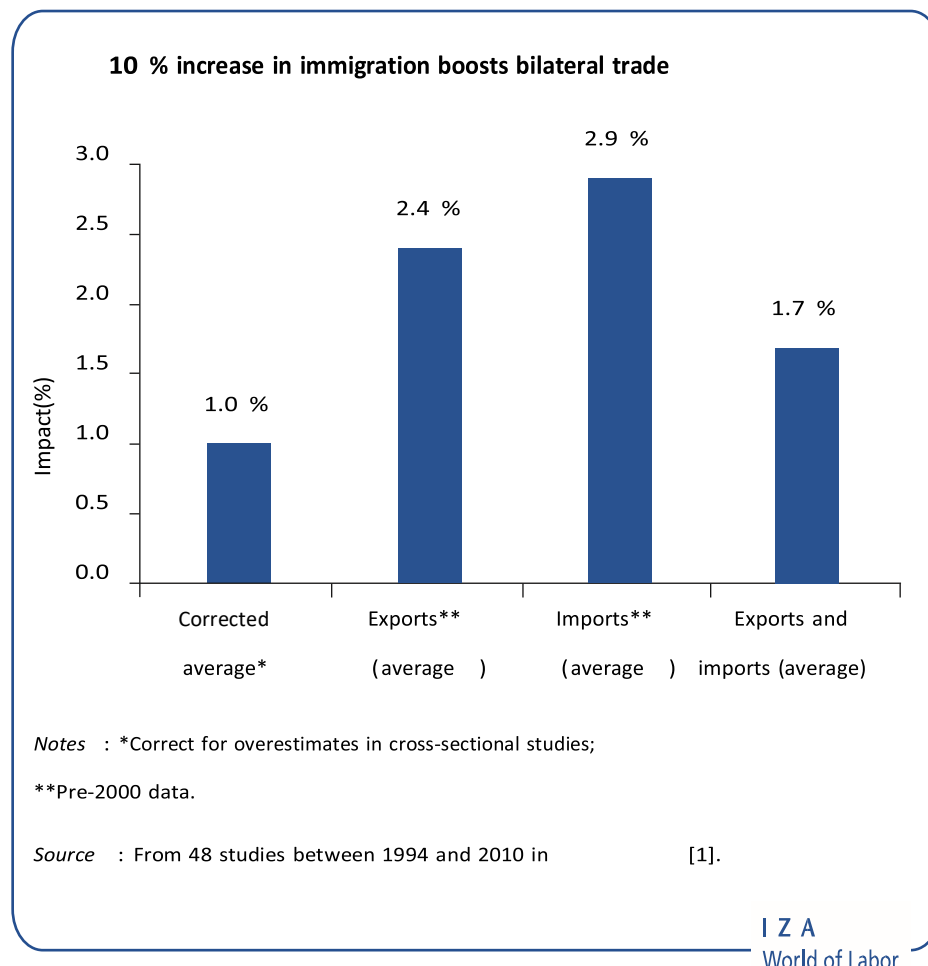
Πίνακας 2

Τα αντίκτυπα των μεταναστευτικών σοκ και γενικότερα της μετανάστευσης δεν σταματούν στα παραπάνω. Το εμπόριο είναι μια μεταβλητή η οποία δέχεται μεγάλη μεταβολή από την μετανάστευση και είναι ευρέως γνωστό πως οι μετανάστες πολύ συχνά αναπτύσσουν τις εμπορικές σχέσεις. Δεχόμενοι πως το διμερές αλλά και το διεθνές εμπόριο διέπεται από τα κόστη μεταφοράς αλλά και τις επιδράσεις των προτιμήσεων των μεταναστών μπορούμε να προχωρήσουμε σε περαιτέρω ανάλυση. Οι μετανάστες έχοντας γνώση της χώρας προέλευσης τους ως προς το πως λειτουργούν οι αγορές τους, τις πρακτικές των εταιρειών, τα ήθη και τα έθιμα, τη νομοθεσία αλλά και ξέροντας την γλώσσα που ομιλείται τείνουν να μειώσουν κατά πολύ τα κόστη μεταφοράς. Η επίδραση αυτή γίνεται ολοένα και μεγαλύτερη και θετικότερη όταν η χώρα διαμονής τους και η χώρα προέλευσης τους έχουν αρκετά διαφορετική κουλτούρα, θεσμούς, δομές αλλά και γενικότερη άγνοια η μία προς την άλλη, δημιουργώντας φραγμούς στο εμπόριο. Οι μετανάστες έχουν την τάση να δημιουργούν διασυνδέσεις με τις χώρες προέλευσής τους και τις χώρες διαμονής τους οι οποίες επωφελούν και τις 2 χώρες που έχουν πρόσβαση. Οι διασυνδέσεις αυτές προσφέρουν πολύτιμες πληροφορίες εμπορίου και βοηθούν στην κατάλυση διεθνών εμπορικών εμποδίων. Η μείωση που έχουν τα κόστη μεταφοράς είναι ίσα και για τις εισαγωγές και για τις εξαγωγές. Οι μετανάστες όμως τείνουν να τονώσουν κυρίως τις εισαγωγές. Η τόνωση των εισαγωγών όπως έρχεται ως αποτέλεσμα της γενικότερης τόνωσης της κατανάλωσης που έχει αναφερθεί νωρίτερα και αποδίδεται στο γεγονός ότι οι μετανάστες εκδηλώνουν αυξημένη ζήτηση για κατανάλωση των προϊόντων της πατρίδας τους. Μακροπρόθεσμα η επιρροή της κουλτούρας των μεταναστών ίσως ανεβάσει και την ζήτηση των αγαθών αυτών από τον ντόπιο πληθυσμό. Γενικότερα

μπορεί το αντίκτυπο των μεταναστών στις εισαγωγές και τις εξαγωγές, είναι πολυδιάστατο και διαφέρει ανά χώρα προέλευσης. Κύριο λόγο παίζει το μέσο μορφωτικό επίπεδο της χώρας και ο βαθμός εξειδίκευσης. Για παράδειγμα η προσθήκη ενός μετανάστη από την Σιγκαπούρη μπορεί να τονώσει κατά \$29,359 τις εξαγωγές και κατά \$47,708 στις εισαγωγές. Εν αντιθέσει η προσθήκη ενός μετανάστη από τις Φιλιππίνες θα αυξήσει τις εξαγωγές κατά \$6 και αντίστοιχα θα τονώσει τις εισαγωγές κατά \$4. Οι έρευνες έχουν υπολογίσει πως η μέση ελαστικότητα μετανάστευσης ως προς το διεθνές εμπόριο είναι περίπου 0,15. Άρα σύμφωνα και με τα δεδομένα μας από άλλες έρευνες που προβλέπουν μια μεγάλη αύξηση της μετανάστευσης τις επρχόμενες δεκαετίες, ένα μεταναστευτικό σοκ που θα επιφέρει αύξηση των μεταναστών κατά 10%, θα αυξήσει και το παγκόσμιο εμπόριο κατά 1,5%. Ο αριθμός μπορεί να φαντάζει αμελητέος αλλά ισοδυναμεί με \$87 δισεκατομμύρια.¹² Στους παρακάτω πίνακες δίνεται μια σύνοψη της δυναμικής της μετανάστευσης πάνω στις εισαγωγές και εξαγωγές αλλά και των ελαστικοτήτων μετανάστευσης ως προς το εμπόριο σε διάφορες χώρες.

Πίνακας 2

¹² Genç, M. (2014) "The impact of migration on trade." *IZA World of Labor* : 82 doi: 10.15185/izawol.82

Πίνακας 3

Immigrant elasticity estimates in recent studies

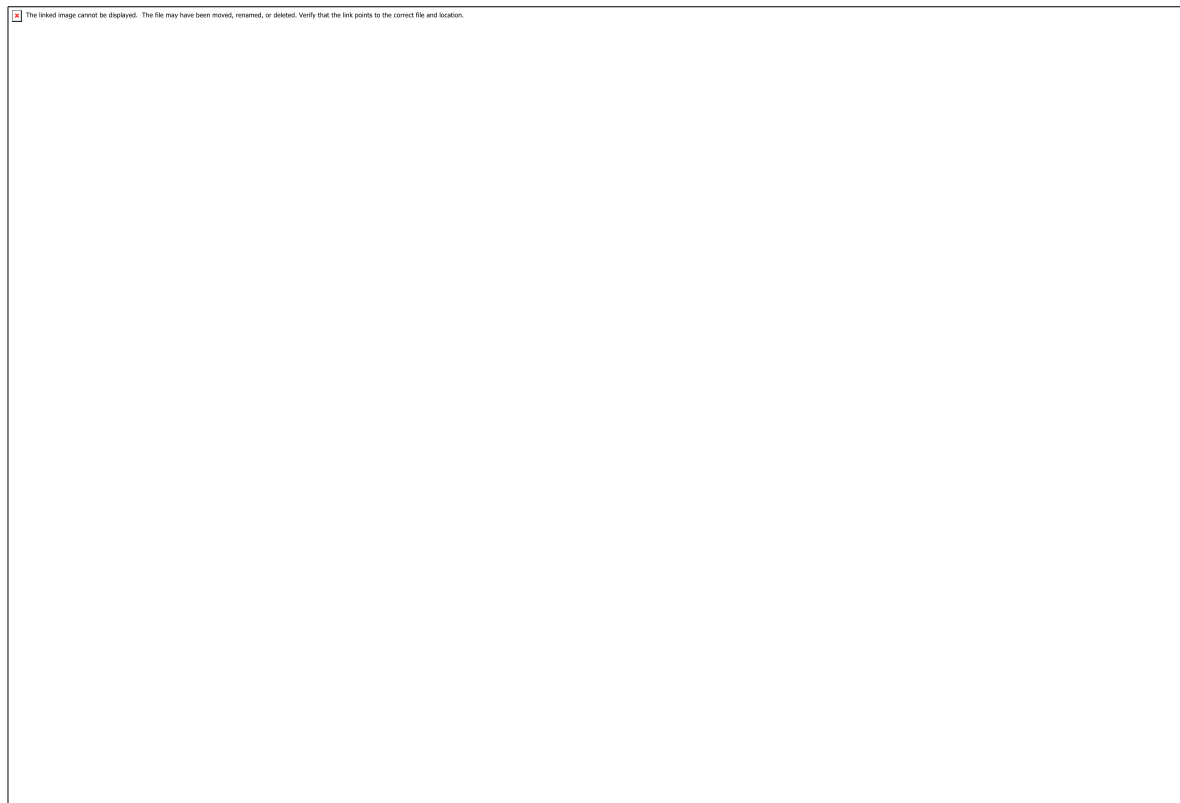
Country and study period	Number of sending/trading countries	Immigrant elasticity	
		Exports	Imports
Provinces in Italy, Spain, Portugal 2002–2010	~ 100	0.17, 0.02 (Italy) 0.27, 0.08 (Portugal) 0.12, 0.07 (Spain)	
OECD countries	212	0.11, 0.14	ns, 0.12
US states 1990, 2000	29	0.14	
OECD 1988–1990, 1998–2000	Many	0.12, 0.06 ^a , –0.14 ^c , 0.23 ^c 0.11, 0.08 ^a , ns ^b , 0.13 ^b	Total trade elasticities
OECD 2000	OECD		0.28 ^d , 0.69 ^{cd} 0.32 ^d , 0.80 ^{cd} 0.19 ^d , 0.46 ^{cd} 0.31, 0.76 ^{cd}
Turkey 1980–2007	13 EU countries	0.10 ^e	0.05 ^e
OECD 2008	23	0.04	Total trade elasticity
US 1991–2000	63	0.48	0.27
World 1960–2000	178	0.05, 0.04, 0.05, 0.07, 0.05	Cross-section For 2000, 1990, 1980, 1970, 1960
		0.06, 0.06, –0.02	Pooled regression
43 African home countries plus 67 other 2005	43/110	0.13	0.26
110, 2005	131	0.15	0.17
Switzerland 1995–2000	Many	0.10, 0.27	0.13, 0.30

Notes: Immigrant elasticity is the percentage change in trade (exports or imports or total trade) associated with a 1% increase in the number of immigrants; ns means not statistically significant. ^aLow-skilled migrants. ^bMedium-skilled migrants. ^cHigh-skilled migrants. ^dWith respect to the share of immigrants. ^eEmigrant elasticity.

Source: Data compiled from [3], [5], [6], [7], and materials listed in the additional references: at <http://wol.iza.org/articles/impact-of-migration-on-trade>.

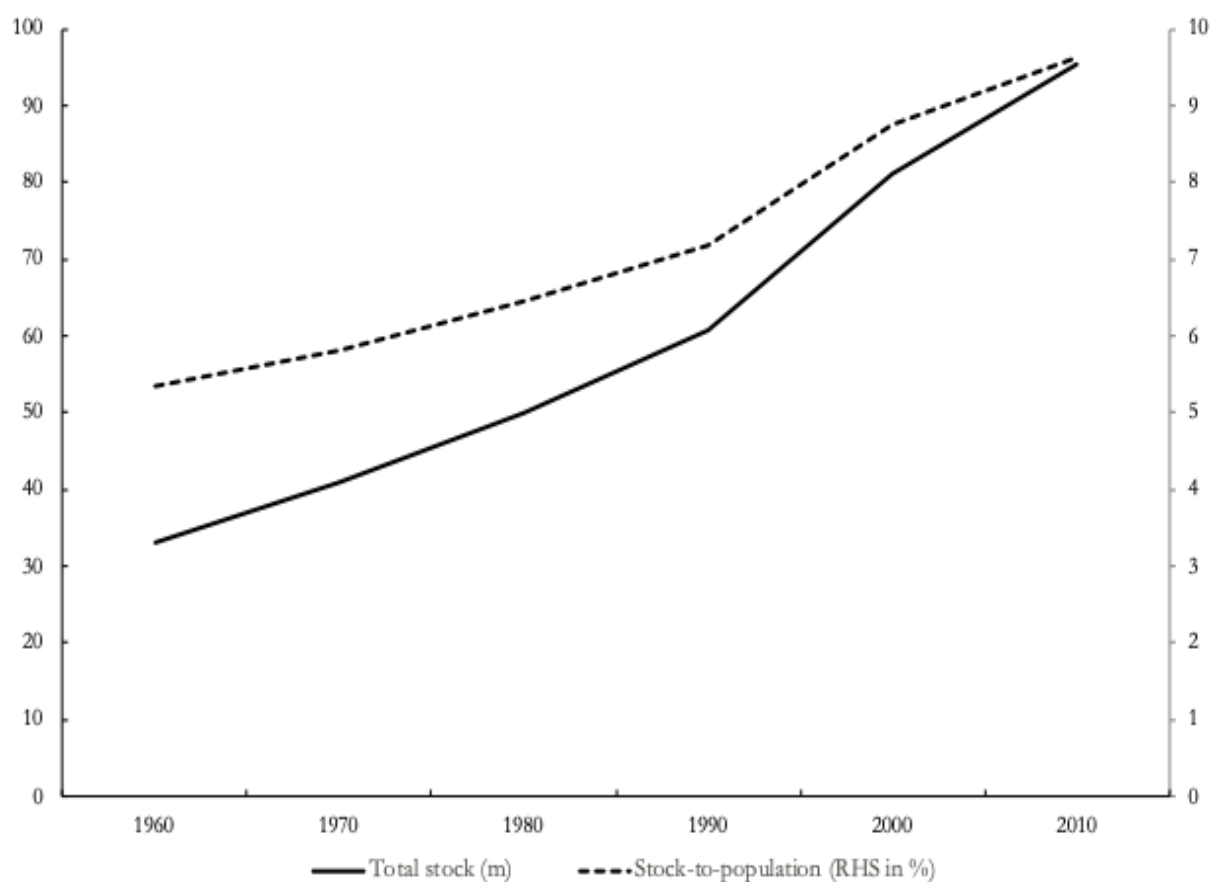
Στους παρακάτω πίνακες δίνεται συνοπτικά του αριθμού των μεταναστών στις ανεπτυγμένες οικονομίες και των παγκοσμίων εξαγωγών αντίστοιχα.

Πίνακας 4

Πηγή: Ozden et al. 2011, Dumont et al. 2010.

Πίνακας 5

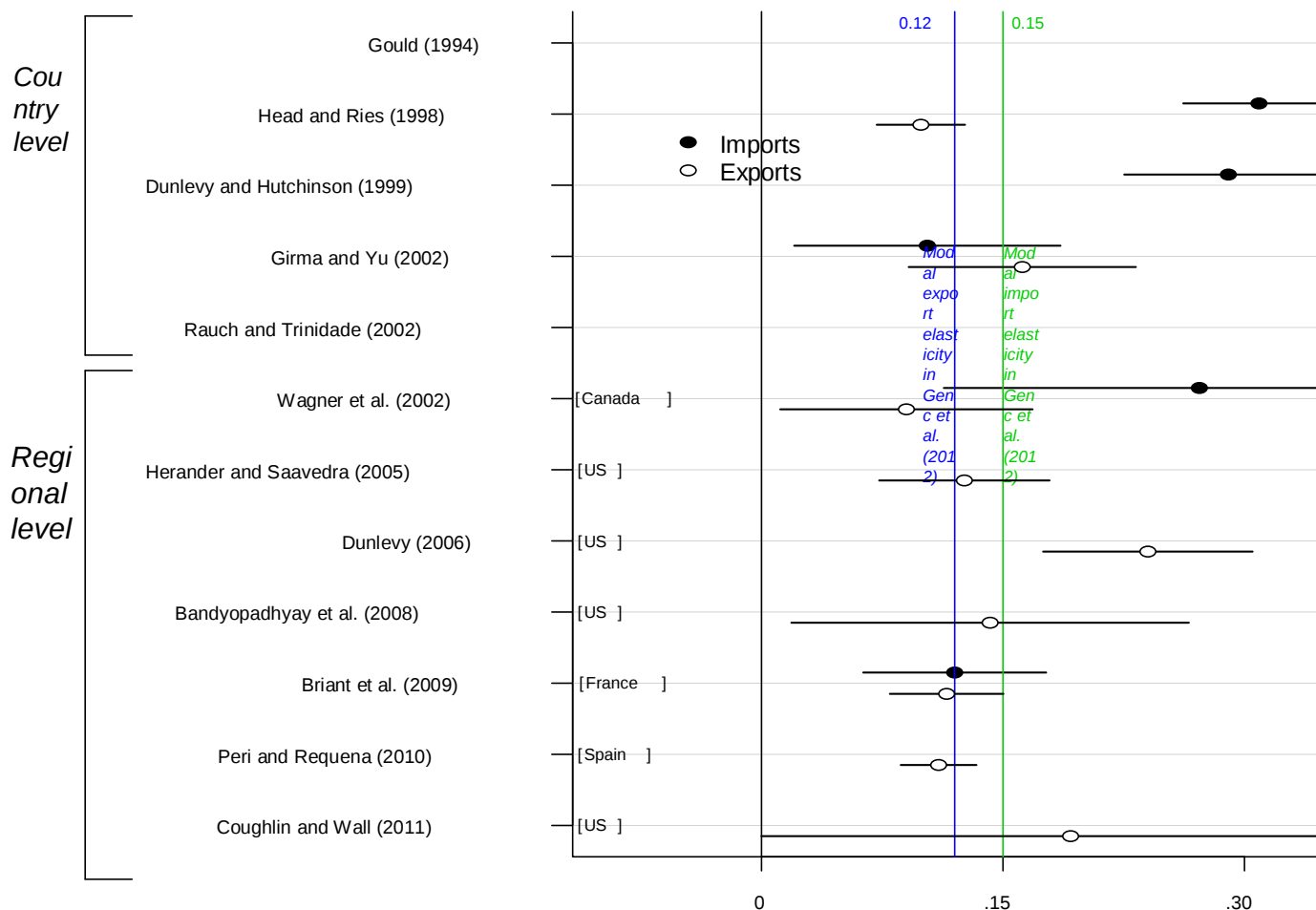
Πηγή: Jacks et al. 2011, Jacks and Novy 2018.

Μεγάλο ενδιαφέρον πάνω στο διεθνές εμπόριο και την μετανάστευση εμφανίζουν έρευνες που έχουν διεξαχθεί σε συγκεκριμένες χώρες. Η Ιταλία είναι μια πολύ ενδιαφέρουσα περίπτωση καθώς προσφέρει μεταβλητές που θα βοηθούσαν να μπορέσουμε να εντοπίσουμε πιο αποτελεσματικά τα αποτελέσματα της μετανάστευσης στο διεθνές εμπόριο. Αρχικά ο αριθμός των μεταναστών στην Ιταλία ανέρχεται στα 4,2 εκατομμύρια που αντιπροσωπεύει το 7% των κατοίκων της Ιταλίας και η πολύ λεπτομερής γεωγραφική κατανομή της και τα λεπτομερή στοιχεία ανά περιφέρεια για την μετανάστευση είναι σημαντικές μεταβλητές. Επιπρόσθετα η μετανάστευση προς την Ιταλία χαρακτηρίζεται από την μεγάλη ποικιλία εθνικοτήτων που την κατοικούν η οποία φτάνει στον αριθμό των 187 εθνικοτήτων. Σε συνδυασμό με την ελάχιστη ανάμειξη της Ιταλίας με την αποικιοκρατία, οι χώρες προέλευσης δεν έχουν καμία σχέση με την Ιταλία ούτε λόγω αποικιοκρατικών δεσμών, ούτε λόγω κοινής κουλτούρας ή γλώσσας και έτσι αφαιρεί το γεγονός κατά το οποίο οι μετανάστες επέλεξαν χώρες προορισμού οι οποίες είχαν οποιουδήποτε δεσμούς. Αυτό κάνει την περίπτωση της Ιταλίας πολύ εύκολα προσαρμόσιμη στις περιπτώσεις άλλων χωρών

ώστε να βρουν το αντίκτυπο που έχει η μετανάστευση στο διεθνές εμπόριο και στις διμερείς εμπορικές σχέσεις τους. Η έρευνα που ακολουθεί διαλευκάνει αρκετά μετα ευρήματα της.

Πίνακας 6

Σύνοψη Βιβλιογραφίας. Εκτιμώμενη ελαστικότητα εμπορίου ως προς τους μετανάστες.

Παραπάνω παρατηρείται μεγαλύτερη ελαστικότητα εισαγωγών από αυτή των εισαγωγών στο σύνολο της βιβλιογραφίας. Η αιτιολόγηση στο αποτέλεσμα αυτό προαναφέρθηκε. Το κόστος μεταφορών και πληροφοριών μειώνεται λόγω των μεταναστών και της γνώσης της αγοράς αλλά και της κουλτούρας της χώρας τους. Επίσης οι συνήθειες κατανάλωσης των μεταναστών τείνουν προς τα αγαθά της πατρίδας τους. Λόγω της υψηλής τιμής ή και της μη-ύπαρξης των αγαθών της πατρίδας τους, ωθούνται προς την εισαγωγή τους.

Στην ίδια έρευνα υπάρχουν κι άλλα ενδιαφέροντα ευρήματα. Η απόσταση παίζει καθοριστικό ρόλο για το διεθνές εμπόριο. Για κάθε περιφέρεια είναι σημαντικός ο δικός της πληθυσμός μεταναστών και το που είναι συγκεντρωμένοι για το διεθνές εμπόριο της, όμως υπάρχουν θετικές επιρροές των μεταναστών τόσο στις εισαγωγές όσο και στις εξαγωγές σε ακτίνα 50 χιλιομέτρων από τις περιφέρειες αυτές. Όταν μεγάλες

κοινότητες μεταναστών υπάρχουν σε μεγαλύτερη απόσταση από αυτή τότε οι θετικές επιρροές χάνονται και μάλλον άλλες περιφέρειες επωφελούνται από αυτές λόγω του “trade-diversion effect”. Έχοντας εκτιμήσει την ελαστικότητα των εξαγωγών των μεταναστών στο 0,128 και των εισαγωγών στο 0,594 μπορούμε να εκτιμήσουμε πως η εγκατάσταση ενός μετανάστη από μια συγκεκριμένη χώρα σε μια συγκεκριμένη περιφέρεια, θα αύξανε τις εξαγωγές προς αυτήν την χώρα κατά \$32.865 και τις εισαγωγές από αυτήν την χώρα κατά \$14.049. Παρόλα αυτά η μέση επιρροή των μεταναστών κρύβει ανομοιογένεια όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως. Οι μετανάστες από χαμηλά εισοδηματικές, αναπτυσσόμενες χώρες έχουν μεγαλύτερο αντίκτυπο στο διεθνές εμπόριο και στο εμπόριο της περιφέρειας, διότι υπάρχει ελλειπή πληροφόρηση από αυτές τις χώρες λόγω των μη ανεπτυγμένων θεσμών της αγοράς. Επίσης είναι πιο αποτελεσματικοί οι μετανάστες όταν εγκαθίστανται σε περιφέρειες με εταιρείες με χαμηλή παραγωγικότητα και αποτελεσματικότητα όπως αυτές της Νότιας Ιταλίας. Προστίθεται πως φαίνεται η ανάμειξη στο διεθνές εμπόριο είναι μεγαλύτερη για τους μετανάστες «πρώτης γενιάς», δηλαδή όσους εγκαταστάθηκαν στην χώρα νωρίτερα, δείχνοντας πως κατά πάσα πιθανότητα η διάδοση των πληροφοριών που βοηθούν στο διεθνές εμπόριο με τις πατρίδες των μεταναστών προς τους ντόπιους παίρνει ένα σημαντικό χρονικό διάστημα. Τέλος μια άλλη υπόθεση που γίνεται είναι πως δεν γίνεται μετάδοση των πληροφοριών αυτών προς τους ντόπιους αλλά πως κρατάνε το συγκριτικό πλεονέκτημα που τους δίνουν αυτές έναντι των ντόπιων ώστε να ανοίξουν οι ίδιοι εταιρείες που δραστηριοποιούνται στις εισαγωγές και εξαγωγές.¹³

Σε μια ακόμη έρευνα που έχει γίνει για την Αμερικάνικη οικονομία δίνεται έμφαση στο πόσο σημαντικές είναι οι εξαγωγές για την οικονομία οι οποίες απαρτίζουν το 12,6% του ΑΕΠ της χώρας. Δίνεται έμφαση στο φαινόμενο των εταιρειών μεταναστών οι οποίες εξάγουν εν αντιθέσει με τα προηγούμενα ευρήματα που έδειχναν μεγαλύτερη έμφαση αλλά και δυναμική στις εισαγωγές. Πιο συγκεκριμένα λόγω του πλεονεκτήματος της γνώσης της αγοράς της πατρίδας τους οι επιχειρήσεις μεταναστών στις ΗΠΑ έχουν πάνω από 60% πιθανότητα να εξάγουν σε σχέση με τις εγχώριες επιχειρήσεις. Τα στοιχεία δείχνουν πως οι εγχώριες επιχειρήσεις εξάγουν κατά 4,4% ενώ οι επιχειρήσεις μεταναστών κατά 7,7%. Στις υψηλά εξαγωγικές εταιρείες το 3,2% των εταιριών μεταναστών εξάγουν πάνω από το 20% των πωλήσεων τους σε σχέση με το 1,2% των εγχώριων εταιρειών. Η συγκυρία των συνεχώς μειούμενων εξαγωγών των ΗΠΑ ενώ απαρτίζουν τόσο μεγάλο μέρος του ΑΕΠ τους, δίνουν νέα οπτική στην ώθηση που πρέπει να δοθεί στους μετανάστες ώστε να έρθουν στη χώρα αλλά και να τους δοθούν τα κίνητρα για να ανοίξουν νέες εταιρείες που θα αναζωογονήσουν τις εξαγωγές.¹⁴

¹³ Bratti, Massimiliano; Benedictis, Luca De; Santoni, Gianluca (2014-04-18). "On the pro-trade effects of immigrants". *Review of World Economics*. **150** (3): 557–594. doi:10.1007/s10290-014-0191-8. hdl:11393/195448. ISSN 1610-2878. S2CID 4981719.

¹⁴ Fairlie, Robert. (August 2012) "Open for Business". *The Partnership for a New American Economy*.

Ένας ακόμη σημαντικός τομέας των οικονομιών που όλο και παραπάνω αναδεικνύεται τα τελευταία χρόνια είναι η καινοτομία. Η καινοτομία ως γνωστόν βοηθά την αποτελεσματικότερη και παραγωγικότερη λειτουργία των επιχειρήσεων σε πολλούς αλλά κυρίως τους τομείς της τεχνολογίας, των κατασκευών, των μεταφορών αλλά και των υπηρεσιών. Η μετανάστευση είναι μια εξωγενής μεταβλητή η οποία όπως έχει φανεί στην βιβλιογραφία βοηθάει την ανάπτυξη της καινοτομίας. Όπως φαίνεται από έρευνες η μετανάστευση υψηλά ειδικευμένων εργατών αλλά και αποφοίτων έχει μεγάλο αντίκτυπο παγκοσμίως και κυρίως στις ΗΠΑ. Αυτό συμβαίνει διότι οι ΗΠΑ ελκύουν μεγάλο αριθμό υψηλά ειδικευμένων εργατών και αποφοίτων λόγω του υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου των πανεπιστημίων τους. Όπως φαίνεται η συμμετοχή μεγαλύτερου αριθμού ξένων φοιτητών ως προς τον συνολικό αριθμό φοιτητών στα πανεπιστημιακά προγράμματα οδηγεί στην αύξηση της συνολικής εφαρμογής των καινοτομιών στην χώρα. Η αύξηση αυτή υπάρχει και στις πατέντες των πανεπιστημίων αλλά και σε πατέντες έξω από αυτό όπως στον τομέα της βιομηχανίας και γενικότερα στον παραγωγικό τομέα και δικαιολογείται από το δύο παράγοντες. Πρώτον, η αύξηση των καινοτομιών και στα πανεπιστήμια και στον παραγωγικό τομέα που γίνεται λόγω των ξένων φοιτητών αιτιολογείται από την ύπαρξη χρηματοδότησης των εταιρειών σε καινοτόμα πανεπιστημιακά προγράμματα με σκοπό να επωφεληθούν από τις ευρισκόμενες καινοτομίες. Πολλές φορές τα ακαδημαϊκά τμήματα που συμμετείχαν σε κάποια έρευνα που ζητήθηκε από κάποια εταιρεία, καρπώνονται ένα συμφωνημένο ποσοστό των κερδών. Δεύτερον οι εταιρείες αν δεν έχουν ήδη δεν χρηματοδοτούν κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, αγοράζουν συχνά τα πνευματικά δικαιώματα καινοτομιών και ευρεσιτεχνιών από τα πανεπιστήμια ώστε να τα εφαρμόσουν στην παραγωγή τους. Όλα τα παραπάνω υπογραμμίζουν τη μείζον σημασία που έχει το ξένο πνευματικό κεφάλαιο στις ΗΠΑ για την καινοτομία και κατά συνέπεια την ανάπτυξη της.¹⁵ Εκφράζοντας τα παραπάνω ευρήματα με αριθμούς μέσα από μια έρευνα που διεξήχθη για την περίοδο μεταξύ 1940 έως 2000 στις ΗΠΑ βλέπουμε τα εξής. Μια αύξηση του της τάξεως το 1,3% του μεριδίου των φοιτητών-μεταναστών στον πληθυσμό, όπως και μια αύξηση του μεριδίου των αποφοίτων μεταναστών κατά 0,7% επιφέρει μια αύξηση των κατά κεφαλήν πατεντών κατά 12% ή 21% ανάλογα με την μέθοδο υπολογισμού. Πάνω σε αυτά τα ευρήματα δίνεται περαιτέρω έμφαση στους μετανάστες επιστήμονες και μηχανικούς. Πιο συγκεκριμένα δείχνεται πως μια αύξηση των επιστημών και μηχανικών κατά 0,45% θα έχει ως αποτέλεσμα να αυξηθούν οι κατά κεφαλήν πατέντες κατά 13% ή 32% ανάλογα με την μέθοδο υπολογισμού. Ως γενικό συμπέρασμα πως οι μετανάστες σπουδαστές και απόφοιτοι συμβάλλουν το διπλάσιο στον τομέα της καινοτομίας σε σχέση με τους ντόπιους. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί εν μέρει λόγω της μεγαλύτερης συγκέντρωσης των μεταναστών στον τομέα της επιστήμης αλλά και στον τομέα της μηχανικής οι οποίοι έχουν μεγαλύτερο αντίκτυπο στην εύρεση

¹⁵ Chellaraj, Gnanaraj; Maskus, Keith E.; Mattoo, Aaditya. 2005. "The Contribution of Skilled Immigration and International Graduate Students to U.S. Innovation". *Policy Research Working Paper; No. 3588*. World Bank, Washington, DC. © World Bank.
<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/8957> License: CC BY 3.0 IGO.

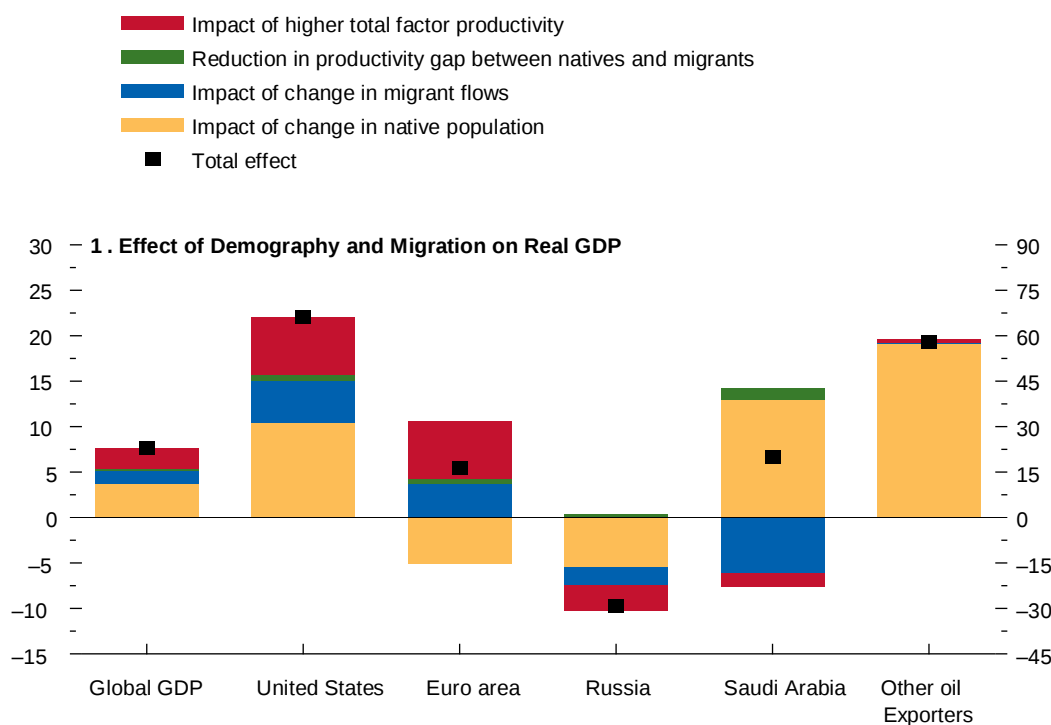
καινοτομιών.¹⁶Στον Ευρωπαϊκό χώρο η βιβλιογραφία μας δείχνει πως η μετανάστευση έχει θετικές επιδράσεις στην καινοτομία ανεξαρτήτως των ικανοτήτων των μεταναστών.Πιο συγκεκριμένα γίνεται η διαπίστωση πως σε αστικές περιοχές με έντονη ποικιλομορφία πληθυσμών δημιουργεί περιβάλλοντα τα οποία ευνοούν την ανάπτυξη νέων ιδεών οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν σε καινοτομίες που εφαρμόζονται στον τομέα παραγωγής.Παρόλα αυτά αν στις αστικές περιοχές αυτές υπάρχει ένας πάρα πολύ μεγάλος αριθμός μεταναστών,οι θετικές επιδράσεις στον τομέα της καινοτομίας τείνουν να είναι μηδενικές.Αυτό δίνει παραπάνω αξία στις αναφορές αυτής της εργασίας που κάνουν λόγω για την συμπληρωματικότητα των ικανοτήτων των μεταναστών ως προς τις ικανότητες των ντόπιων εργατών.Η συμπληρωματικότητα αυτή είναι υπεύθυνη και για την εύρεση και εφαρμογή καινοτομιών στον τομέα παραγωγής σε περιοχές οι οποίες έχουν ποικιλομορφία πληθυσμών που ευνοούν την ανάπτυξη ιδεών.Όψιμο όμως είναι να αναφέρουμε και πως στον ευρωπαϊκό χώρο οι καινοτομίες έχουν ως κυριάρχη κινητήρια δύναμη το ανθρώπινο κεφάλαιο με ιδιαίτερη έμφαση στις επιστήμες και τη μηχανολογία.Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι περιοχές οι οποίες επιτυγχάνουν την μεγαλύτερη ποικιλομορφία πληθυσμών σε συνδυασμό με την ύπαρξη μεταναστών με υψηλές δεξιότητες και εκπαίδευση που συμπληρώνουν τις ικανότητες του ντόπιου πληθυσμού,θα πετύχουν την μεγαλύτερη άνθιση στον τομέα των καινοτομιών.¹⁷

Συνοψίζοντας το κεφάλαιο αυτό είναι αρκετά προφανές ότι ένα μεταναστευτικό σοκ έχει πολλαπλά οφέλη στις χώρες «παραλήπτες».Αυτό φαίνεται και διαγραμματικά στον παρακάτω πίνακα που δείχνει την αύξηση του αληθινού ΑΕΠ σε χώρες «παραλήπτες».

¹⁶ Hunt, Jennifer, and Marjolaine Gauthier-Loiselle. 2010. "How Much Does Immigration Boost Innovation?" *American Economic Journal: Macroeconomics*, 2 (2): 31-56.DOI: 10.1257/mac.2.2.31

¹⁷ P. Nijkamp, J. Poot J and M. Sahin(April 2011) (eds.) "Immigration and Innovation in European Regions". *Migration Impact Assessment: New Horizons*

Πίνακας 7

Πηγή: IMF staff estimates.

Επεξηγηματικά του πίνακα 7 οι αρνητικές επιδράσεις στη Ρωσία και στην Σαουδική Αραβία αντικατοπτρίζονται από την μείωση της μετανάστευσης προς τις χώρες αυτές.

Στις χώρες αυτές πολλές φορές ίσως δημιουργηθούν βραχυπρόθεσμα προβλήματα από την έλευση μεταναστών σε αυτές τις οικονομίες χωρίς όμως κάτι τέτοιο να υποστηρίζεται πλήρως από την υπάρχουσα βιβλιογραφία. Μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα είδαμε μια σειρά από οφέλη που υπάρχουν λόγω της μετανάστευσης και των μεταναστευτικών σοκ. Αναφορικά μερικά από αυτά είναι η αύξηση των θέσεων εργασίας, η αύξηση της παραγωγικότητας μέσα από τις θετικές επιδράσεις των ικανοτήτων τους με αυτές των ντόπιων και μέσω αυτών η αύξηση της παραγωγικότητας και της συνολικής παραγωγής. Στον τομέα του διεθνούς εμπορίου η γνώση των μεταναστών της οικονομίας της χώρας προέλευσης δημιουργεί οφέλη στις εξαγωγές και κυρίως τις εισαγωγές των χωρών «παραληπτών». Τέλος η ποικιλομορφία κουλтурών αλλά και η εξειδίκευση και η μόρφωση των μεταναστών δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη καινοτομιών και κατ'επέκταση των συνθηκών και τρόπων παραγωγής.

Τα αποτελέσματα της μετανάστευσης και των μεταναστευτικών σοκ στις οικονομίες των χωρών προέλευσης

Τα αποτελέσματα της μετανάστευσης όμως δεν εμφανίζονται μόνο στις χώρες «παραλήπτες» αλλά και στις χώρες προέλευσης των μεταναστών. Παρακάτω θα αναλυθούν μια σειρά από αποτελέσματα που έχει η μετανάστευση στις χώρες προέλευσης όπως η επίδραση στους μισθούς, στην αγορά εργασίας και την ανεργία, το λεγόμενο brain drain αλλά και τον ρόλο των εμβασμάτων.

Ας ερευνήσουμε αρχικά το αντίκτυπο που έχει ένα μεταναστευτικό σοκ στις χώρες προέλευσης στους μισθούς. Με μια όχι και τόσο σύνθετη σκέψη κάποιος θα έφτανε στο συμπέρασμα πως οι μισθοί σε αυτούς που μένουν πίσω θα αυξηθούν. Η λογική πίσω από αυτήν την σκέψη είναι πως στη χώρα θα μείνει μικρότερος αριθμός εργατών για τον ίδιο αριθμό θέσεων εργασίας και ο μικρότερος ανταγωνισμός για θέσεις εργασίας θα ανεβάσει τους μισθούς. Όμως αυτό είναι μια απλοϊκή προσέγγιση που δεν εξηγεί όλο το φαινόμενο. Όπως έχει αναφερθεί αρκετές φορές νωρίτερα σημασία έχει κατά πόσο ένα σύνολο εργατών που μένει στη χώρα έχει ικανότητες που αντικαθιστούν ή συμπληρώνουν τις ικανότητες των μεταναστών. Αν μεταναστεύσει ένα μεγάλο μέρος εργατών τις Χ ειδικότητας τότε οι εργάτες της ίδιας ειδικότητας θα επωφεληθούν από υψηλότερους μισθούς ενώ αυτοί που εργάζονταν ως συμπληρωματικοί (π.χ. εργάτες οικοδομής και πολιτικοί μηχανικοί) θα χάσουν μέρος του μισθού τους καθώς θα υπάρχει μικρότερη ζήτηση για την εργασία τους. Αυτό είναι ένα συχνό φαινόμενο για τους εργάτες χαμηλότερης ειδίκευσης καθώς μετανάστες τείνουν να είναι εργάτες με μεγαλύτερη ειδίκευση και αυτοί που έχουν επενδύσει περισσότερο στο ανθρώπινο κεφάλαιο. Επιπρόσθετα σε όλα αυτά πρέπει να συνυπολογιστούν κι άλλες επιπτώσεις που μπορεί να έχει ένα μεταναστευτικό σοκ, όπως διαρροή κεφαλαίου στο εξωτερικό λόγω της έλλειψης προσφοράς εργασίας ή και μετασχηματισμός της παραγωγής σε έντασης κεφαλαίου. Επίσης τα εμβάσματα από τους μετανάστες πίσω στην πατρίδα τους μπορεί να αλλάξουν τον μισθό για τον οποίο είναι ένας εργάτης να δουλέψει. Η βιβλιογραφία δείχνει τα εξής εμπειρικά δεδομένα. Gilani et al. (1981) δείχνει πως για τις χρονιές 1972-1973 και 1977-1978 ο αληθινός μισθός των πακιστανών ανειδίκευτων εργατών στις κατασκευές αυξήθηκε κατά 15% λόγω μιας μεγάλης μεταναστευτικής ροής. Choucri et al (1978) δείχνει πως για την περίπου ίδια χρονική περίοδο οι μισθοί στον κατασκευαστικό τομέα στην Αίγυπτο ανέβαιναν κατά 6% ανά χρόνο. Έρευνες της Παγκόσμιας Τράπεζας (1989) έδειξαν πως οι αληθινοί μισθοί των αγροτών ανέβηκαν κατά 6 φορές την περίοδο της μεγάλης μετανάστευσης (1972-1978) και για την Σαουδική Αραβία κατά την περίοδο 1975-1979 οι αγροτικοί και οι αστικοί μισθοί ανέβηκαν από 56% έως 63% και 45% έως 67% αντίστοιχα. Αυτό που παρατηρούμε στην υπάρχουσα βιβλιογραφία όμως είναι πως μελετάει τους μισθούς κατά κύριο λόγο σε μια βραχυπρόθεσμη περίοδο. Όταν μακροπρόθεσμα το κεφάλαιο προσαρμόσεται στις αλλαγές που επέφερε το μεταναστευτικό σοκ, υπάρχει απλά αλλαγή στην κατανομή των μισθών με κάποιους να επωφελούνται και κάποιους να χάνουν. Επίσης αν η χώρα προέλευσης χάσει μεγάλο αριθμό εργατών υψηλών δεξιοτήτων, πράγμα πολύ

πιθανό, τότε είναι μεγάλο το ενδεχόμενο όλη η οικονομία να γίνει λιγότερο παραγωγική. Όπως είναι προφανές η έλλειψη παραγωγικότητας θα οδηγήσει στην μείωση των μισθών του συνόλου των εργατών της χώρας.¹⁸

Σχετικά με την αγορά εργασίας και την απασχόληση στις χώρες προέλευσης οι απαντήσεις που δίνονται από έρευνες είναι και θετικές και αρνητικές. Ο Funkhouser (1992) σε μια έρευνα του για το Ελ Σαλβαδόρ το 1978, μελέτησε την μείωση του εργατικού δυναμικού κατά 185.000 λόγω της μετανάστευσης. Μελετώντας την επίδραση της μετανάστευσης στους μισθούς, εξάγει μια εκτίμηση της επίδρασης των μισθών στην ανεργία για να δει το καθαρό αποτέλεσμα πάνω σε αυτήν. Τα ευρήματα έδειξαν πως χωρίς την αύξηση στην μετανάστευση, η ανεργία θα αυξανόταν γρηγορότερα κατά 3% με 4,5%. Από την άλλη ο Straubhaar (1987) χρησιμοποίησε τα συνολικά δεδομένα του OECD για την ευρωπαϊκή μετανάστευση από το 1960 έως το 1980. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ανεργία στις χώρες προέλευσης μειωνόταν μόνο όταν υπήρχε οικονομική ανάπτυξη στις χώρες «παραλήπτες». Γενικά η μελέτη του αντικτύπου της μετανάστευσης στις χώρες προέλευσης αντιμετωπίζει αρκετές δυσκολίες. Αρχικά είναι πολύ δύσκολο να καθορίσουμε το επίπεδο κατάρτισης της πλειοψηφίας των μεταναστών με αποτέλεσμα να μην μπορούμε να δούμε το κατά πόσο μπορούν να αντικατασταθούν. Επιπρόσθετα δεν έχουμε δεδομένα για την επαγγελματική κατάσταση των μεταναστών πρωτού φύγουν από την χώρα (δηλαδή αν εργάζονταν ή ήταν άνεργοι) με αποτέλεσμα να μην μπορούμε και πάλι να υπολογίσουμε με σωστό τρόπο το αντίκτυπο της μετανάστευσης στην αγορά εργασίας της χώρας προέλευσης.

Το φαινόμενο του brain drain, όλο και πιο γνωστό τελευταία στην χώρα μας είναι κάτι το οποίο γίνεται συχνή αναφορά για τις χώρες προελεύσεως μεταναστών καθώς ξέρουμε πως μεγαλύτερη πιθανότητα έχουν να φύγουν εργάτες υψηλής εξειδίκευσης. Το μέγεθος του brain drain στην οικονομία μπορεί να μετρηθεί από το ποσό που ξοδεύτηκε από την χώρα για την μόρφωση και το διαφυγούσα προστεθήμενη αξία ενός μετανάστη. Σε μια έρευνα των Berry and Mendez (1976) υπολογίζεται η καθαρή μετανάστευση από το 1955 έως το 1968 για κάθε τομέα πανεπιστημιακής εκπαίδευσης από το 1960 έως το 1968 ανάλογα με το κόστος που είχε στη χώρα η μόρφωσή τους. Τα ευρήματα δείχνουν απώλεια 22% με 33% τον χρόνο από τις δημόσιες δαπάνες για παιδιά. Μια ακόμη μελέτη των Devoretz and Maki (1980) υπολόγισε και τις απώλειες των δημοσίων δαπανών για την παιδεία αλλά και την διαφυγούσα αξία για την μετανάστευση από την Ινδία στον Καναδά. Τα αποτελέσματα απώλεια περίπου \$4.9 εκατομμυρίων. Στον αντίποδα μια μελέτη δείχνει πως οι χώρες προέλευσης μπορούν να έχουν έμμεσα οφέλη από την μετανάστευση, διότι οι υψηλά ειδικευμένοι εργάτες θα μπορούν να καινοτομήσουν στις χώρες που μετανάστευσαν και οι χώρες προέλευσης να επωφεληθούν από τις καινοτομίες ως θετικές εξωτερικότητες.¹⁹ Επιπρόσθετα σε αυτό κάποιες μελέτες δείχνουν πως υπάρχει η

¹⁸ Benjamin Elsner (November 2015) "Does emigration increase the wages of non-emigrants in sending countries?" *IZA World of Labor* 2015: 208 doi: 10.15185/izawol.208 wol.iza.org

¹⁹ Xu, Rui. (December 2015) "High-Skilled Migration and Global Innovation"

περίπτωση να υπάρχει το λεγόμενο brain gain. Αυτό συμβαίνει όταν μεγάλος αριθμός υψηλά ειδικευόμενων εργατών μεταναστεύει και αυξάνεται η ζήτηση για μόρφωση, καθώς παρατηρείται μια θετική αιτιότητα μεταξύ των δύο.²⁰²¹

Τα εμβάσματα παίζουν καθοριστικό ρόλο για τις οικονομίες των χωρών προελεύσεως που κατά κύριο λόγο είναι ανεπτυγμένες οικονομίες. Τα εμβάσματα είναι μια φθηνή πηγή εσόδων και ανάπτυξης των οικονομιών αυτών που αν αξιοποιηθούν σωστά μπορούν να έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη των χωρών αυτών. Ενδεικτικά ο παρακάτω πίνακας δείχνει το αντίκτυπο που έχουν τα εμβάσματα σε μια σειρά χωρών.

Πίνακας 8

Countries	2018 Remittances (,000,000 USD)	Remittance Growth			GDP Growth	Remittances / GDP
		2016	2017	2018e		
Bolivia*	1,256	2%	6%	-2.6%	4%	3%
Brazil	2,665	9%	-3%	15.8%	1%	0%
Colombia	6,372	5%	15%	15.9%	3%	2%
Costa Rica*	500	0%	3%	-5.9%	3%	1%
Dominican Republic*	6,516	6%	12%	10.2%	6%	8%
Ecuador*	3,030	9%	5%	6.7%	1%	3%
El Salvador	5,501	7%	10%	9.1%	2%	22%
Guatemala	9,308	14%	14%	13.6%	3%	12%
Haiti*	3,324	7%	15%	17.2%	1%	39%
Honduras*	4,751	5%	13%	10.4%	4%	20%
Jamaica*	2,353	3%	4%	2.1%	2%	16%
Mexico	33,455	9%	6%	10.4%	2%	3%
Nicaragua*	1,400	6%	11%	6.0%	-4%	11%
Panama*	442	-10%	4%	-0.3%	4%	1%
Paraguay*	658	19%	6%	12.2%	4%	2%
Peru*	3,239	6%	6%	6.2%	2%	2%
Total selected countries	84,027	7.87%	8.54%	9.4%	1.9%	2%
Venezuela**	2,000	-	-	-	-15%	1%

Family Remittances to Latin America and the Caribbean in 2018 (USD)

²⁰ Dinkelman, Taryn; Mariotti, Martine (2016). "The Long Run Effects of Labor Migration on Human Capital Formation in Communities of Origin" . *American Economic Journal: Applied Economics*. **8** (4): 1–35. doi:10.1257/app.20150405. S2CID 5140105.

²¹ Beine, Michel; Docquier, Frédéric; Rapoport, Hillel (1 April 2008). "Brain Drain and Human Capital Formation in Developing Countries: Winners and Losers" . *The Economic Journal*. **118** (528): 631–652. doi:10.1111/j.1468-0297.2008.02135.x. hdl:2078.1/5768. ISSN 1468-0297. S2CID 28988486.

Πηγή: Central Bank Data and INEC data for Panama *Central Bank data as of February 5,2019 ** Venezuela 2018 remittance data is Inter-American Dialogue's estimate based on survey data, previous years are unavailable. For GDP growth and Remitt.

Ένα μεγάλο μέρος των εμβασμάτων χρησιμοποιείται για άμεση χρήση στις αναπτυσσόμενες χώρες.Πιο συγκεκριμένα το μεγαλύτερο μέρος των εμβασμάτων ξοδεύεται σε φαγητό,ρουχισμό,στέγαση και τέλος μόρφωση.Σε έρευνα των Abassi and Irfan (1986) για το Πακιστάν κατέληξαν πως το μεγαλύτερο μέρος των εμβασμάτων καταναλώνεται και κυρίως στον τομέα της στέγασης και των κατασκευών.Επισημαίνουν πως το 1979 πάνω από το 60% των νοικοκυριών είχαν καλύτερη πρόσβαση σε φαγητό και ρουχισμό και σε καλύτερες συνθήκες στέγασης.Επίσης σαν πρώτη επιλογή των νοικοκυριών για να ξοδέψουν τα εμβάσματα τους είναι είτε σε φαγητό και ρουχισμό είτε στη στέγαση και στη βελτίωση της στέγασης και σα δευτερεύουσα επιλογή είχαν την μόρφωση.Μια ακόμη έρευνα του Smart et al. (1986) έχει ως εύρημα πως τα εμβάσματα στις Φιλιππίνες αυξάνουν τη συνολική δαπάνη των νοικοκυριών κατά σημαντικό βαθμό.Πιο συγκεκριμένα η μέση δαπάνη ανά νοικοκυριό πριν την μετανάστευση ήταν 656 πέσος και μετά από αυτήν ήταν 1385 πέσος.Το 36% δήλωσε πως θα ήθελε να αγοράσει ένα σπίτι με τα λεφτά που θα κέρδιζαν ως μετανάστες ενώ το 22% για να μορφώσουν τα παιδιά τους.Πολλές μελέτες λένε πως λόγω της υψηλής κατανάλωσης των εμβασμάτων πως δεν υπάρχει οικονομική ανάπτυξη στις χώρες αυτές λόγω των εμβασμάτων.Αυτό δεν είναι αλήθεια καθώς η τόνωση που προσφέρουν στην οικονομία μέσω της δαπάνης τους μπορεί να οδηγήσει τις εταιρείες στο να επενδύσουν σε νέους κερδοφορείς τομείς της οικονομίας.Κατ'επέκταση χωρίς αυτές δεν θα υπήρχε εισαγωγή νέων τεχνολογιών λόγω των επενδύσεων των εταιρειών που γίνονται δέκτες αυξημένης ζήτησης.Επίσης όπως είναι κατανοητό από τα παραπάνω βοηθάνε κατά πολύ και στην καταπολέμηση της φτώχειας.²²²³

Τα εμβάσματα όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα τονώνουν την ζήτηση για εγχώρια αγαθά.Συγκεκριμένα η έρευνα των Stahl and Habib (1989) βρήκε πως όχι μόνο αυξάνεται η παραγωγή συγκεκριμένων εταιρειών λόγω της ζήτησης αλλά και πως αυτές οι εταιρείες έχουν σημαντικές συνδέσεις με άλλες εταιρείες της αγοράς με αποτέλεσμα να έχουν αυξημένη ζήτηση για τις προμήθειες τους.Καταλήγουν δε στο συμπέρασμα πως αυτές οι μεγάλες αυξήσεις παραγωγής βοηθάνε στην αύξηση της εργασίας αλλά και την αύξηση της ζήτησης επενδυτικών αγαθών.

Τέλος πολύ μεγάλο ρόλο παίζουν τα εμβάσματα στο ισοζύγιο πληρωμών που θεωρείται και το μεγαλύτερο όφελος που προσφέρουν.Τα εμβάσματα είναι μια πηγή ξένου συναλλάγματος το οποίο βοηθάει να χρηματοδοτηθούν οι εισαγωγές και να ισοροπηθεί το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών.Επίσης υπάρχουν αρκετές αποδείξεις πως τα εμβάσματα συμβάλλουν σε μεγαλύτερα κέρδη μέσω των εξαγωγών στη χώρα και έτσι συμβάλλει στο να μπορούν να χρηματοδοτηθούν οι εισαγωγές.Όλα τα παραπάνω αιτιολογούν καλύτερα τα ευρήματα του Πίνακα 8 με ανεπτυσσόμενες χώρες της Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής που χαρακτηρίζονται για τη «διαρροή» μεταναστών προς άλλες χώρες.

²² Asch, Beth J.(1994). "Emigration and Its Effects on the Sending Country." Santa Monica, CA: RAND Corporation, 1994. https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR244.html.

²³ Ratha D. (June 2007). "Leveraging Remittances for Development". *Migration Policy Institute*.

Συμπερασματικά η μετανάστευση και τα μεταναστευτικά σοκ έχουν ποικίλες επιδράσεις και αποτελέσματα στις χώρες προέλευσης. Κατά γενική ομολογία η δυσκολία στην συλλογή και την καταγραφή δεδομένων αλλά και η μεθοδολογία της έρευνας επιδέχεται σημαντική βελτίωση ώστε να μπορέσουμε να είμαστε σε θέση να βγάλουμε σωστά αποτελέσματα πλήρως στηριγμένα σε επιχειρήματα και δεδομένα. Μια σειρά από επηρεαζόμενες μεταβλητές της οικονομίας των χωρών αυτών, σε έρευνες και γενικά στη βιβλιογραφία εμφανίζουν αμφιλεγόμενα αποτελέσματα και πολλές φορές δεν φτάνει όσα προαναφέρθηκαν μόνο αλλά και οι ιδιαιτερότητες της κάθε χώρας. Τέτοιες μεταβλητές που μελετήθηκαν παραπάνω είναι η επίδραση της μετανάστευσης στους μισθούς, στην απασχόληση και το λεγόμενο “brain drain”. Παρόλα αυτά τα αποτελέσματα των εμβασμάτων στις χώρες προέλευσης των μεταναστών παρά τις κάποιες διαφωνίες είναι αδιαμφισβήτητα θετική. Αρχικά συμβάλλουν καθοριστικά στην απόκτηση βασικών αγαθών στις αναπτυσσόμενες χώρες, καταπολεμώντας έτσι τα φαινόμενα φτώχειας. Τονώνουν την ενεργό ζήτηση για εγχώρια αγαθά με αποτέλεσμα οι εταιρείες να οδηγούνται σε επενδύσεις που βοηθούν στην οικονομική ανάπτυξη και επίσης βοηθούν στο ισοζύγιο πληρωμών και στην εισαγωγική και εξαγωγική δραστηριότητα κάθε κράτους.

Ο ρόλος των πολιτικών στην μετανάστευση

Τα χαρακτηριστικά των πολιτικών μετανάστευσης και τα αποτελέσματα τους

Οι πολιτικές μετανάστευσης είναι ένα εργαλείο στα χέρια των πολιτικών ηγετών και των οικονομολόγων ώστε να επηρεάσουν τις επιδράσεις της μετανάστευσης και των μεταναστευτικών σοκ στην οικονομία των χωρών και έχουν ως σκοπό να αναδείξουν επιπρόσθετα τα οφέλη τους και να μετριάσουν τις αρνητικές επιδράσεις που έχουμε τονίσει παραπάνω πως υπάρχουν κυρίως στη βραχυχρόνια περίοδο. Η ιδιαιτερότητα που έγκειται στις πολιτικές μετανάστευσης είναι πως είναι ένα πολύ δυνατό «χαρτί» των πολιτικών ηγετών ώστε να συνδεθούν με μια πολιτική «γραμμή» και αφήγημα. Χρησιμοποιούνται συχνά σε πολιτικούς λόγους και φαίνεται πως έχουν την ιδιότητα να προσελκύουν ένα μεγάλο μέρος των ψηφοφόρων ανάλογα βέβαια και με το πολιτικό τους υπόβαθρο. Όπως είναι γνωστό όμως στη πολιτική πολλές φορές η διαφορά του πολιτικού λόγου απέχει πολύ σε σχέση με την πράξη. Αυτό έχει οδηγήσει την βιβλιογραφία που μελετά το αντίκτυπο των πολιτικών σε μια μεγάλη δυσκολία αποτίμησης της αποτελεσματικότητας των πολιτικών. Παρατηρείται πως η αποτίμηση της επιτυχίας ή αποτυχίας μιας μεταναστευτικής πολιτικής με βάση ένα από τρία πολύ διαφορετικά κριτήρια:

α) Την αποτελεσματικότητα της μεταναστευτικής πολιτικής σε σχέση με τον πολιτικό λόγο στον οποίο παρουσιάστηκε.

β) Την αποτελεσματικότητα της μεταναστευτικής πολιτικής σε σχέση με το νομοθέτημα/μέτρο το οποίο ψηφίστηκε για να εφαρμοστεί.

γ)Την αποτελεσματικότητα της μεταναστευτικής πολιτικής σε σχέση με τα εφαρμόσιμα μέτρα τα οποία την διέπουν.

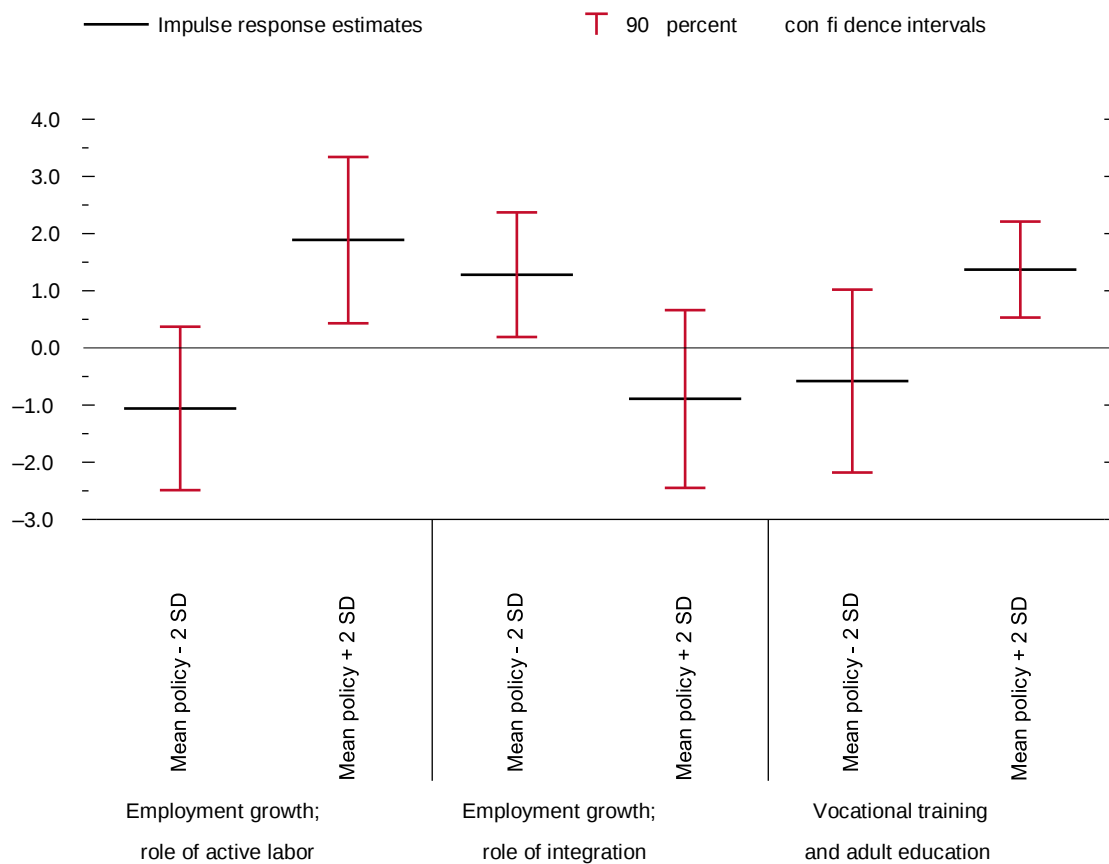
Αυτή η διαφορετική προσέγγιση για την αποτίμηση κάθε πολιτικής εμφανίζει είναι υπεύθυνη για την μεγάλη διαφορά μεταξύ των ευρημάτων της έρευνας της βιβλιογραφίας.Πιο συγκεκριμένα η αποτίμηση της αποτελεσματικότητας και των επιδράσεων μιας μεταναστευτικής πολιτικής με βάση τον πολιτικό λόγο οδηγεί σε αποτελέσματα τα οποία δείχνουν έναν υπερβολικό βαθμό αποτυχίας των μεταναστευτικών πολιτικών.Αυτό συμβαίνει διότι ο πολιτικός λόγος πάνω σε αυτές τις πολιτικές τείνει να είναι επιθετικός και να υπερβάλλει με σκοπό να προσελκύσει μεγαλύτερο κοινό.Από την άλλη η αποτίμηση της αποτελεσματικότητας της και των επιδράσεων με βάση το τι έχει νομοθετηθεί “on paper” τείνει να δίνει και αυτή λάθος αποτέλεσμα καθώς η εφαρμοσιμότητα τους στην πράξη διαφέρει με το νομοθέτημα.Καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι πολιτικές μετανάστευσης πρέπει να κρίνονται από τα ήδη εφαρμοσμένα μέτρα τους διότι δίνουν αποτελέσματα πιο κοντά στην πραγματικότητα που βοηθάνε στην ουσιαστική αξιολόγηση της.

Οι μεταναστευτικές πολιτικές έχουν ως κύριος σκοπό να επηρεάσουν το μέγεθος,το επίπεδο εξειδίκευσης,τον χρόνο και τη κατεύθυνση της μετανάστευσης.Χωρίς να αμφισβητείται η αποτελεσματικότητα των πολιτικών αυτών,πολύ συχνά ευρήματα δείχνουν πως άλλου είδους πολιτικές και συγκυρίες επηρεάζουν σε μεγαλύτερο βαθμό την μετανάστευση σε σχέση με της πολιτικές που έχουν σχεδιαστεί για αυτόν τον λόγο.Αυτό συμβαίνει λόγω των πολλών «παικτών»,της διαδραστικότητας και της αλληλοσύνδεσης της παγκόσμιας οικονομίας με αποτέλεσμα μια αλλαγή σε οποιονδήποτε τομέα της να έχει μεγάλες επιδράσεις σε πολλά γκρουπ ανθρώπων όπως είναι οι μετανάστες.Τέλος η έλλειψη δεδομένα αλλά και επαρκούς έρευνας πάνω στα αποτελέσματα υποκατάστασης των πολιτικών μετανάστευσης μας οδηγούν σε λανθασμένα ευρήματα που συνήθως υπερεκτιμούν την αποτελεσματικότητα των πολιτικών αυτών.²⁴

Παρόλα αυτά ενδιαφέρον θα ήταν να δούμε το αντίκτυπο κάποιων γενικών πολιτικών πάνω στη μετανάστευση ύπο το πρίσμα της “impulse repulse function” και το πως αυτές επηρεάζουν την αύξηση της εργασίας/εργατικού δυναμικού.

²⁴Czaika, M., & De Haas, H. (2013). The Effectiveness of Immigration Policies. *Population and Development Review*, 39(3), 487-508. Retrieved July 10, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/23655336>

Πίνακας 9

Πηγή:IMF source estimates

Το παραπάνω μοντέλο σε ένα δείγμα των χωρών του Οργανισμού για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη για το χρονικό διάστημα 1980-2018 χρησιμοποιώντας τη μέθοδο τυπικών προβολών του Jordà(2005).

Το σχήμα απεικονίζει την επίδραση της αύξησης κατά 1 τοις εκατό του λόγου μετανάστευσης-εισροής προς απασχόληση στη χώρα προορισμού στην αύξηση της απασχόλησης για δαπάνες εκπαίδευσης ίσες με το μέσο όρο του δείγματος συν ή μείον δύο τυπικές αποκλίσεις.

Τα ευρήματα παρουσιάζουν ενδιαφέρον και υπογραμμίζουν τη θετική πλευρά της μετανάστευσης.Φαίνεται πως η υψηλότερη δαπάνη στην επαγγελματική κατάρτιση και μόρφωση των ενηλίκων καθώς στις πολιτικές τόνωσης της εργασίας έχει σημαντικό αντίκτυπο στην αύξηση της απασχόλησης.Αντίθετα οι πιο αυστηρές πολιτικές ενσωμάτωσης των μεταναστών δίνουν χαμηλότερη αύξηση του επιπέδου απασχόλησης.¹¹

Προτάσεις μεταναστευτικών πολιτικών

Ως συνέχεια των παραπάνω μια σειρά από προτάσεις για μεταναστευτική πολιτική παραθέτονται παρακάτω.

Α) Πολιτικές όπως η πιο εύκολη χορήγηση άδειας παραμονής συμβάλλει στην κάλυψη των κενών εργατικών θέσεων και να αυξήσουν το εισόδημα για τους ντόπιους όπως έχει περιγραφεί νωρίτερα.

Β) Η δημιουργία νέων νόμιμων οδών μετανάστευσης μειώνει την παράνομη και μη καταγεγραμμένη μετανάστευση που αρκετές φορές έχει αρνητικό αντίκτυπο στην οικονομία όπως έχουν δείξει τα εμπειρικά δεδομένα υπάρξης και μη του προγράμματος Bracero στις ΗΠΑ.

Γ) Ενθάρρυνση του ανοίγματος νέων επιχειρήσεων με την διευκόλυνση των επενδύσεων από μετανάστες. Έτσι οι νέες εταιρείες που θα ανοίξουν θα βοηθήσουν στην αύξηση της απασχόλησης αλλά και την οικονομική ανάπτυξη.

Δ) Πολιτικές οι οποίες ενθαρρύνουν τη συνεργασία μεταναστών και ντόπιων με υψηλή ειδίκευση όπως η επιδότηση εύρεση καινοτομιών και πανεπιστημιακών προγραμμάτων.

Συμπεράσματα

Στη παρούσα εργασία γίνεται μια προσπάθεια να αποδοθούν οι επιδράσεις που έχει η μετανάστευση στην οικονομία των χωρών. Μέσα από μια ιστορική αναδρομή υπογραμμίζεται η αύξουσα τάση της μετανάστευσης από τη δεκαετία του 1950 έως και σήμερα. Στη συνέχεια τα ευρήματα μιας έρευνας δείχνουν πως αυτή η αύξηση θα είναι ακόμη σημαντικότερη στο μέλλον έως και το 2050, δίνοντας εξέχουσα θέση στη σημασία που θα έχουν τα μεταναστευτικά σοκ στην διεθνή οικονομία με την πάροδο των χρόνων. Στη συνέχεια μελετούνται οι επιδράσεις της μετανάστευσης στις οικονομίες των χωρών «παραληπτών». Οι θετικές επιδράσεις της είναι κυρίαρχες και με πολλαπλά οφέλη. Αρχικά η αύξηση της απασχόλησης, η αύξηση της παραγωγικότητας μέσω της συμπληρωματικότητας των ικανοτήτων μεταναστών και ντόπιων και της συνολικής παραγωγής που διέπεται από τα παραπάνω, μας οδηγούν στο συμπέρασμα πως ένα μεταναστευτικό σοκ σε μια χώρα «παραλήπτη» έχει μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα ευεργετική ιδιότητα στην οικονομική ανάπτυξη της και την αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος. Δεύτερον οι επιδράσεις των μεταναστών στο διεθνές εμπόριο των χωρών «παραληπτών» το τονώνουν μέσω της γνώσης της αγοράς της πατρίδας τους και από την ζήτηση για τα αγαθά της, με θετικό αντίκτυπο στις εξαγωγές αλλά κυρίως στις εισαγωγές. Τέλος η μετανάστευση έχει σημαντικό ρόλο στην δημιουργία καινοτομιών καθώς το ποικιλόμορφο περιβάλλον βοηθάει στην

«παραγωγή» νέων ιδεών.Επίσης ανθρώπινο κεφάλιο που εισάγεται μέσω των μεταναστών αλληλεπιδρά είτε με τους ντόπιους είτε με τα πανεπιστήμια των χωρών παραληπτών με αποτέλεσμα την παραγωγή νέων ευρισυτεχνιών.

Στη περίπτωση των χωρών προελεύσεως των μεταναστών τα ευρήματα της έρευνας είναι αντικρουόμενα και αμφιλεγόμενα.Για μια σειρά από μεταβλητές όπως οι μισθοί,η αγορά εργασίας αλλά και το φαινόμενο του brain drain,η βιβλιογραφία δείχνει πως οι επιδράσεις μπορούν να είναι και αρνητικές και θετικές στις οικονομίες των χωρών.Φαίνεται μεγάλο ρόλο παίζουν οι ιδιαιτερότητες της κάθε χώρα αλλά και οι συγκυρίες (π.χ. το επίπεδο της κατάρτισης των πολιτών της που μεταναστεύσανε) για να καθοριστεί το αποτέλεσμα αυτών των μεταβλητών,με μια ίσως τάση προς αρνητική επίδραση του φαινομένου του “brain drain”.Παρόλα αυτά,τα εμβάσματα προς τις χώρες αυτές εμφανίζουν μεγάλη θετική επιρροή,ικανή να καλύψει και τις τυχόν αρνητικές επιδράσεις των παραπάνω μεταβλητών.Πιο συγκεκριμένα μειώνει το επίπεδο φτώχειας και τονώνει την ενεργό ζήτηση στην οικονομία με αποτέλεσμα την αύξηση των επενδύσεων των εταιρειών.Επίσης βοηθάνε στην ισορρόπηση του ισοζυγίου πληρωμών,δίνοντας προστεθειμένη αξία στις εξαγωγές και διευκολύνοντας τις εισαγωγές.Όλα τα παραπάνω βοηθούν στην αύξηση του ΑΕΠ αυτών των χωρών και τη συνεχή τους οικονομική ανάπτυξη.

Εν κατακλείδι παρουσιάζονται τα αντίκτυπα των μεταναστευτικών πολιτικών πάνω στην μετανάστευση.Φαίνεται πως τα αντίκτυπα τους είναι ορατά αλλά πολλές φορές όχι τόσο έντονα όσο θα περιμέναμε,με άλλες πολιτικές και συγκυρίες να έχουν μεγαλύτερη επιδραστικότητα.

Συμπερασματικά μπορεί να ειπωθεί πως οι επιδράσεις των μεταναστευτικών σοκ και της μετανάστευσης στην παγκόσμια οικονομία είναι υπερβολικά θετικά μακροπρόθεσμα,εν αντιθέσει με την κοινή άποψη ότι φέρνουν μια σειρά από προβλήματα,και θα ήταν ωφέλιμο να δοθούν κίνητρα προς τον σκοπό αυτόν.

Βιβλιογραφία

Van Mol C., de Valk H. (2016) “Migration and Immigrants in Europe: A Historical and Demographic Perspective” . In: *Garcés-Mascreñas B., Penninx R. (eds) Integration Processes and Policies in Europe. IMISCOE Research Series*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-21674-4_3

Zhao, X. “Immigration to the United States after 1945”. *Oxford Research Encyclopedia of American History*. Retrieved 9 Jul. 2021, from <https://oxfordre.com/americanhistory/view/10.1093/acrefore/9780199329175.001.0001/acrefore-9780199329175-e-72>.

S.Castles,S.Vezzoli (June 2009) “The global economic crisis and migration: temporary interruption or structural change?”.

Dao, T.H., Docquier, F., Maurel, M. *et al.* “Global migration in the twentieth and twenty-first centuries: the unstoppable force of demography”. *Rev World Econ* **157**, 417–449 (2021). <https://doi.org/10.1007/s10290-020-00402-1>

Mitic, Peter (November 18, 2019). “Systemic shock propagation in a complex system”. *Soft Computing*. **24**.

Lütkepohl, Helmut (2008). "Impulse response function". *The New Palgrave Dictionary of Economics* (2nd ed.). Palgrave Macmillan.

Sebestyén T, Iloskics Z (2020) Do economic shocks spread randomly?: A topological study of the global contagion network. *PLOS ONE* **15**(9): e0238626. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0238626>

Ruhs, Vargas-Silva (February 18, 2020) “BRIEFING The Labour Market Effects of Immigration”. *The Migration Observatory at the University of Oxford*.

Peri, G. Do immigrant workers depress the wages of native workers?. *IZA World of Labor* 2014: 42 doi: 10.15185/izawol.42

The National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. "New Report Assesses the Economic and Fiscal Consequences of Immigration"

“The Macroeconomic Effects of Global Migration; World Economic Outlook: The Great Lockdown.” *International Monetary Fund*.

Genç, M. (2014) “The impact of migration on trade.” *IZA World of Labor* : 82 doi: 10.15185/izawol.82

Bratti, Massimiliano; Benedictis, Luca De; Santoni, Gianluca (2014-04-18). "On the pro-trade effects of immigrants" . *Review of World Economics*. **150** (3): 557–594. doi:10.1007/s10290-014-0191-8. hdl:11393/195448. ISSN 1610-2878. S2CID 4981719.

Fairlie, Robert. (August 2012) "Open for Business" . *The Partnership for a New American Economy*.

Chellaraj, Gnanaraj; Maskus, Keith E.; Mattoo, Aaditya. 2005. “The Contribution of Skilled Immigration and International Graduate Students to U.S. Innovation”. *Policy Research Working Paper; No. 3588*. World Bank, Washington, DC. © World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/8957> License: CC BY 3.0 IGO.

Hunt, Jennifer, and Marjolaine Gauthier-Loiselle. 2010. "How Much Does Immigration Boost Innovation?" *American Economic Journal: Macroeconomics*, **2** (2): 31-56. DOI: 10.1257/mac.2.2.31

P. Nijkamp, J. Poot J and M. Sahin (April 2011) (eds.) “Immigration and Innovation in European Regions”. *Migration Impact Assessment: New Horizons*

¹Benjamin Elsner (November 2015) “Does emigration increase the wages of non-emigrants in sending countries?” *IZA World of Labor 2015*: 208 doi: 10.15185/izawol.208 wol.iza.org

Xu, Rui.(December 2015) "High-Skilled Migration and Global Innovation"

Dinkelman, Taryn; Mariotti, Martine (2016). "The Long Run Effects of Labor Migration on Human Capital Formation in Communities of Origin" . *American Economic Journal: Applied Economics*. **8** (4): 1–35. doi:10.1257/app.20150405. S2CID 5140105.

Beine, Michel; Docquier, Frédéric; Rapoport, Hillel (1 April 2008). "Brain Drain and Human Capital Formation in Developing Countries: Winners and Losers" . *The Economic Journal*. **118** (528): 631–652. doi:10.1111/j.1468-0297.2008.02135.x. hdl:2078.1/5768. ISSN 1468-0297. S2CID 28988486.

Asch, Beth J.(1994). “Emigration and Its Effects on the Sending Country.” Santa Monica, CA: RAND Corporation, 1994.
https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR244.html.

Ratha D. (June 2007). “Leveraging Remittances for Development”. *Migration Policy Institute*.

Czaika, M., & De Haas, H. (2013). The Effectiveness of Immigration Policies. *Population and Development Review*, 39(3), 487-508. Retrieved July 10, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/23655336>